

”Matkalla ollaan, mutta ei valmiita lähellekään”

Kokemusasiantuntijoiden ajatukset osallisuudesta ja vaikuttamismahdollisuuksista lastensuojelun
kokemusasiantuntijatyössä

Sosiaalityön
pro gradu -tutkielma

Janina Savolainen
Ohjaaja
Sosiaalityön professori Merja Anis
28.5.2023
Turku

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu -tutkielma

Oppiaine: Sosiaalityö

Tekijä: Janina Savolainen

Otsikko: ”Matkalla ollaan, mutta ei valmiita lähellekään” – Kokemusasiantuntijoiden ajatukset osallisuudesta ja vaikuttamismahdollisuuksista lastensuojelun kokemusasiantuntijatyössä

Ohjaaja: Sosiaalityön professori Merja Anis

Sivumäärä: 66 s., 3 liites.

Päivämäärä: 28.5.2023

Tiivistelmä

Tutkielmassa tarkastellaan lastensuojelun kokemusasiantuntijoiden kokemuksia osallisuudesta ja vaikuttamismahdollisuuksista kokemusasiantuntijatyössä. Asiakaslähtöisyys on muodostunut tärkeäksi arvoksi ja toimintaperiaatteeksi lastensuojelussa. Asiakaslähtöisyyden ajatukseen vahvasti nojaavassa lastensuojelun kokemusasiantuntijuudessa on viime vuosien aikana tapahtunut runsaasti kehitystä. Kokemusasiantuntijoita on alettu enenevässä määrin ottaa osaksi lastensuojelutyötä sekä sen kehittämistä. Tutkielman tarkoituksena on lisätä tietoa siitä, miten kokemusasiantuntijoita otetaan tänä päivänä osaksi lastensuojelua ja sen kehittämistä sekä nostaa esille koettuja kehittämistarpeita.

Tutkielma on toteutettu laadullisena tutkimuksena. Tutkielman aineisto on kerätty haastattelemalla kahdeksaa järjestöjen piirissä toimivaa lastensuojelun kokemusasiantuntijaa. Haastattelut on toteutettu teemahaastatteluina. Aineiston analyysimenetelmänä on käytetty aineistolähtöistä sisällönanalyysia.

Pro gradu -tutkielman tulokset osoittavat, että kokemusasiantuntijoiden osallisuuden kokemus kokemusasiantuntijatyössä jää välillä puuttumaan. Kokemusasiantuntijat kohtaavat toiminnassa epämieluisia asenteita sekä arvostuksen puutetta ammattilaisten suunnalta, joiden vuoksi osallisuuden kokemus ei pääse syntymään. Lisäksi kokemusasiantuntijat törmäävät työssään niin sanottuun näennäiseen osallisuuteen, joka ei mahdollista aidon osallisuuden ja vaikuttamismahdollisuuksien kokemuksen muodostumista. Haastatellut kokemusasiantuntijat kokevat heillä olevan vaikutusmahdollisuuksia kokemusasiantuntijatoiminnassa. Tulokset osoittivat kuitenkin, ettei kaikilla lastensuojelun kokemusasiantuntijoilla ole samanlaisia mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa. Tulokset kuvastavat myös lastensuojelun kokemusasiantuntijuudessa vuosien varrella tapahtunut kehitystä nostaten kuitenkin esille olemassa olevia kehitystarpeita.

Tutkielman johtopäätöksenä voidaan todeta se, että tällä hetkellä olemassa olevat lastensuojelun kokemusasiantuntijuuden käytännöt ja rakenteet vaativat kehittämistä, jotta kokemusasiantuntijoiden osallisuus ja vaikuttamismahdollisuudet pääsisivät toteutumaan paremmin. Tämän kaiken voi nähdä olevan yhteydessä siihen, että kokemusasiantuntijoiden osallistaminen on suhteellisen uusi toimintamalli suomalaisessa lastensuojelussa. Kokemusasiantuntijoita otetaan aikaisempaa enemmän osaksi lastensuojelutyötä, mutta osallisuus ei tästä huolimatta aina toteudu riittävällä tavalla tai osallistujalle ei muodostu kokemusta osallisuudesta.

Avainsanat: kokemusasiantuntija, kokemusasiantuntijuus, osallisuus, lastensuojelu

Sisällysluettelo

1	Johdanto	5
2	Kokemusasiantuntijuus	7
2.1	Kuka on kokemusasiantuntija?	7
2.2	Kokemusasiantuntijatyöstä ja sen historiasta	8
2.3	Kokemusasiantuntijuus lastensuojelun kontekstissa	13
3	Osallisuus kokemusasiantuntijatyössä	16
3.1	Osallisuus käsitteenä	16
3.2	Osallisuus lastensuojelun kokemusasiantuntijatyössä	17
3.3	Vaikuttamismahdollisuudet lastensuojelun kokemusasiantuntijuudessa	20
4	Tutkimusasetelma	22
4.1	Tutkimustehtävän ja kysymysten määrittely	22
4.2	Aineiston kuvaus ja keruu	22
4.3	Analyysimenetelmä	26
4.4	Tutkimuksen eettisyys	28
5	Kokemukset osallisuudesta ja vaikuttamismahdollisuuksista	30
5.1	Kohtaamiset ja osallisuus lastensuojelun kokemusasiantuntijatyössä	30
5.2	Asenteiden ja arvostuksen vaikutus osallisuuden kokemukseen	33
5.3	Näennäinen osallisuus	38
5.4	Vaikuttamismahdollisuudet lastensuojelun kokemusasiantuntijatyössä	41
5.5	Portinvartijuus osallisuutta ja vaikuttamismahdollisuuksia rajaamassa	46
5.6	Lastensuojelun kokemusasiantuntijuuden kehittäminen	46
6	Johtopäätökset ja pohdinta	53
	Lähteet	60
	Liitteet	67
	Liite 1. Haastattelukutsu	67
	Liite 2. Suostumuslomake	68
	Liite 3. Tietosuojaseloste	70

1 Johdanto

Yhteiskunnassamme julkisten sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden kehittämisessä olennaisena pyrkimyksenä on se, että palvelut vastaisivat mahdollisimman hyvin niitä käyttävien asiakkaiden tarpeita. Tämän saavuttamiseksi kehittämisessä pyritään huomioimaan palveluiden käyttäjien näkökulma osallistamalla heitä kehittämiseen. Asiakaslähtöisyyttä voidaankin pitää tällä hetkellä yhtenä keskeisimpänä arvona sekä ja toimintamallina sosiaali- ja terveyspalvelujen kehittämisessä. (Ahola 2017, 286.) Asiakaslähtöisyyden idean pohjalta palveluiden käyttäjän eli asiakkaan näkökulma on noussut sosiaalityössä keskeiseksi (Pohjola 2010, 19).

Kokemusasiantuntijuuden hyödyntäminen on yksi keino asiakaslähtöisten palvelujen luomiseksi. Tutkimusaiheena kokemusasiantuntijoiden hyödyntäminen lastensuojelussa onkin hyvin ajankohtainen sekä runsaasti keskustelua herättävä aihe. (Hirschovits-Gerz ym. 2019, 3.) Kokemusasiantuntijoiden hyödyntäminen yleisesti ottaen julkisessa sosiaali- ja terveydenhuollossa on lisääntynyt paljolti viimeisten vuosien aikana. Myös lastensuojelun kokemusasiantuntijuudessa on lähivuosien aikana tapahtunut paljon kehittymistä, ja kokemusasiantuntijuus osana lastensuojelua on vakiintunut aiempaan verrattuna. Tällä hetkellä kokemusasiantuntijuuden voikin yhteiskunnassamme nähdä olevan oleellinen osa lastensuojelun kehittämistä esimerkiksi kunnissa sekä järjestöissä. (Lastensuojelun keskusliitto 2022, 1.) Tästä huolimatta ei ole vielä olemassa sellaisia rakenteita, jotka varmistaisivat tasavertaisesti kaikille kokemusasiantuntijoiden osallistumisen lastensuojelun kokemusasiantuntijatoimintaan ja sitä kautta lastensuojelun kehittämiseen (Kaijanen ym. 2022, 18).

Aihe vaikuttaisi olevan kiinnostavana ja keskeisenä tutkimuksen kohteena tällä hetkellä. Vielä joitakin vuosia sitten kokemusasiantuntijuutta sosiaalityössä ei ollut paljoakaan tutkittu lukuun ottamatta muutamaa pro gradu -tutkielmaa (Kirjavainen & Hietala 2019, 229). Tutkielman tarpeellisuutta perustelee osaltaan myös se, että sosiaali- ja terveysministeriö on linjannut, että lasten ja nuorten kokemustiedon hyödyntämistä ja asemaa tulisi yhteiskunnassamme vahvistaa (Iivonen & Pollari 2020, 35). Aihe on tärkeä, koska kokemukseen pohjautuva tieto on tärkeässä roolissa tutkimuksiin pohjautuvan ammattitiedon rinnalla sosiaali- ja terveyspalveluissa (Hirschovits-Gerz ym. 2019, 12).

Aiheen ajankohtaisuutta voi perustella myös viime aikoina yhteiskunnassamme julkisessa palvelujärjestelmässä tapahtuneiden rakenteellisten muutosten pohjalta. Hyvinvointialueiden toiminnan alkamisen voi nähdä mahdollisuutena lastensuojelun kokemusasiantuntijatoiminnalle vakiinnuttaa paikkaansa osana palvelujärjestelmää ja luoda ympärilleen vielä toistaiseksi puuttuvia rakenteita (Kaijanen ym. 2022, 18.)

Oma kiinnostukseni tutkielman aiheeseen syntyi, kun työskentelin erään kaupungin lastensuojelussa. Työssäni pohdin paljon lasten ja nuorten osallisuuteen liittyviä teemoja sekä sitä, millä keinoilla heidän osallisuuttaan voidaan lisätä lastensuojelutyössä. Kiinnostuin asiakkaiden osallisuuden edistämisestä ja työntekijän roolista sen mahdollistajana.

Tässä pro gradu -tutkielmassa käsitellään lastensuojelun kokemusasiantuntijoiden osallisuuden kokemuksia sekä vaikuttamismahdollisuuksia osana lastensuojelua. Tutkielman tavoitteena onkin lisätä tietoa kokemusasiantuntijoiden osallisuudesta suomalaisessa lastensuojelussa sekä sen kehittämiseksi. Lisäksi tutkielman tarkoituksena on tuoda esille kokemusasiantuntijoiden ideoita lastensuojelun kokemusasiantuntijuuden kehittämiseksi tulevaisuudessa. Tavoitteena on tuoda kokemusasiantuntijoiden oma ääni kuuluviin.

Tutkielma on tutkimustyyppiltään kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Tutkielman aineisto on kerätty haastattelemalla lastensuojelun kokemusasiantuntijoita. Haastattelemillani kokemusasiantuntijoilla on itsellään aikaisempi oma lastensuojeluasiakkuus ja nykyään he ovat mukana järjestössä lastensuojelun kokemusasiantuntijatoiminnassa. Tutkielman analyysimenetelmänä on käytetty aineistolähtöistä sisällönanalyysia.

Tutkielmani rakenne on seuraavanlainen. Tutkielmani toisessa luvussa keskitytään kokemusasiantuntijuuden käsitteeseen sekä sen tarkempaan avaamiseen. Lisäksi kyseisessä luvussa kuvataan kokemusasiantuntijuutta tutkielmani kannalta olennaisessa yhteydessä eli lastensuojelun kontekstissa. Kolmannessa luvussa syvennytään osallisuuden käsitteeseen sekä sen merkitykseen osana lastensuojelun kokemusasiantuntijuutta. Samassa luvussa käsitellään myös vahvasti osallisuuteen kytkeytyvää vaikuttamismahdollisuuksien teemaa kokemusasiantuntijuuden näkökulmasta. Neljännessä luvussa kuvataan tarkemmin tutkimuksen toteuttamista. Viidennessä luvussa esitellään tutkimuksen tulokset ja keskitytään kokemusasiantuntijoiden omaan ääneen eli heidän esille tuomiinsa kokemuksiin aiheesta. Kuudennessa luvussa perehdytään tutkimuksen johtopäätöksiin.

2 Kokemusasiiantuntijuus

2.1 Kuka on kokemusasiiantuntija?

Kokemusasiiantuntija käsitteellä tarkoitetaan sellaista henkilöä, jolla itsellään on omakohtainen kokemus jostakin asiasta. Kokemusasiiantuntijalla voi esimerkiksi olla kokemus jostakin tietystä palvelusta, sairaudesta tai elämäntilanteesta. Kokemusasiiantuntijoilla on heidän omaan kokemukseensa pohjautuvaa kokemustietoa siitä, mikä häntä on kussakin tilanteessa auttanut tai mikä ei ole puolestaan auttanut. (THL 2022). Kokemusasiiantuntijan käsite voi pitää sisällään hyvin erilaisia kokemuksia eri asioista ja kokemusasiiantuntijuutta tehdäänkin hyvin monenlaisista lähtökohdista käsin (Hirschovits-Gerz ym. 2019, 11, 42).

Kokemusasiiantuntijalle on olemassa useita hyvin erilaisia nimityksiä ja käsitteitä. Näitä ovat esimerkiksi kokemustoimija, kokemuskouluttaja, kehittäjäasiakas ja vertaistoimija. Käytetty nimitys riippuu osittain siitä, millaisissa tehtävissä kokemusasiiantuntija toimii. (Sihvo ym. 2018, 12) Kokemusasiiantuntija -käsitettä voidaan kuitenkin pitää niin sanotusti yleisterminä (Hirschovits-Gerz ym. 2019, 41). Tämä nimitys tuo esille käsitteen tarkoituksen kannalta olennaiset käsitteet; kokemus ja asiiantuntijuus (Ahola 2017, 289).

Sosiaalityön kontekstissa kokemusasiiantuntijoita kutsutaan yleensä kokemus- tai kehittäjäasiakkaiksi. Heillä on omakohtaista tietoa sosiaalitoimen asiakkaana olemisesta ja tarjottavista palveluista (Hietala & Rissanen 2015, 21–22). Lisäksi heillä on kokemuksia haastavista elämäntilanteista ja niistä selviytymisestä (Pohjola 2017, 311). Nämä kokemusasiiantuntijat haluavat hyödyntää omia kokemuksiaan tavoitteena vaikuttaa sosiaalitoimen ja sosiaalipalvelujen kehittämiseen. (em., 21–22.) Kokemusasiiantuntijatyö perustuu vapaaehtoisuuteen eli yksilön omaan haluun toimia kokemusasiiantuntijana (Hietala & Rissanen 2015, 8). Kokemusasiiantuntijalla tulee olla mahdollisuus valita, minkälaista kokemusasiiantuntijatyötä hän haluaa tehdä (Barkman 2017, 18). Kokemusasiiantuntijoita sitoo salassapitovelvollisuus aivan kuten sosiaalialan ammattilaisiakin (Hietala & Rissanen 2015, 50).

Kokemusasiiantuntijat voivat olla vapaaehtoisia, palkattuja työntekijöitä tai jotakin näiden välimaastosta (Meriluoto 2016, 68). Kokemusasiiantuntija ei ole ammattinimikkeenä suojattu, mutta kokemusasiiantuntijoiden on myös mahdollista käydä kokemusasiiantuntijana

toimimiseen valmentava koulutus. Tällaisia kokemusasiantuntijoille suunnattuja koulutuksia tai valmennuksia järjestävät Suomessa esimerkiksi jotkin järjestöt ja kunnat. Kokemusasiantuntijakoulutuksen sisällöt ja kesto vaihtelevat paljon riippuen sitä järjestävästä tahosta. Koulutuksen käyneestä kokemusasiantuntijasta puhuttaessa voidaan käyttää käsitettä koulutettu kokemusasiantuntija. (Hirschovits-Gerz ym. 2019, 11–12, 43.)

Kokemusasiantuntijaa kuvastavien käsitteiden käyttö voidaan nähdä osittain ristiriitaisena sekä sekavana. Kokemusasiantuntijuuden käsitteiden laajuuden sekä moninaisuuden voi nähdä olevan seurausta siitä, ettei kokemusasiantuntijuuden ympärillä ole vielä aivan selkeitä rakenteita. (Ahola 2017, 286–289.) Käsitteiden paljouden voi toisaalta nähdä myös kuvaavan kokemusasiantuntijoiden työtehtävien monipuolisuutta ja laajuutta (Pohjola 2017, 312). Käsitteiden moninaisuutta ja epäselkeää käyttämistä voidaan pitää yhtenä kokemusasiantuntijatyön kehittämisen haasteena (Hirschovits-Gerz ym. 2019, 49).

Kokemusasiantuntijana toimiminen edellyttää kokemusasiantuntijalta taitoa reflektoida omia kokemuksia ja hyödyntää niitä työskentelyssä (Falk ym. 2013, 14). Tästä syystä kokemusasiantuntijakoulutuksissa usein käsitelläänkin yksilön omaa kokemustarinaa sekä omaa jaksamista kokemusasiantuntijatyössä. (Hirschovits-Gerz ym. 2019, 5).

Kokemusasiantuntijakoulutuksen on havaittu muokkaavan yksilön suhdetta kokemiinsa asioihin ja suhteuttavan omat kokemukset muiden kokemuksiin (Hirschovits-Gerz ym. 2019, 43). Kokemusasiantuntijakoulutus mahdollistaakin kokemusten reflektoinnin sekä käsittelyn. Omien kokemusten lisäksi kokemusasiantuntijana toimiminen edellyttää teoreettista tietoa. (Falk ym. 2013, 14.)

2.2 Kokemusasiantuntijatyöstä ja sen historiasta

Kokemusasiantuntijatyön juurien voi nähdä paikantuvan vertais-, kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan (Hietala & Rissanen 2015, 33). Nykypäivänä kokemusasiantuntijatoiminnan voi puolestaan nähdä kuuluvan yhteiskunnassamme lakisääteisten palvelujen sekä vapaan vertaistuen ja kansalaistoiminnan välille (Hietala & Rissanen 2015, 8).

Yhteiskuntamme julkisen palvelujärjestelmän suhtautuminen asiakkaina oleviin on vaihdellut suuresti aikakausien mukaan. Suhtautumiseen ovat vaikuttaneet esimerkiksi yhteiskunnalliset rakenteet, toimintakäytännöt sekä hierarkiat. Keskustelun sosiaalityön asiakkaan asemasta voidaan nähdä alkaneen vasta 1980-luvun lopussa. (Pohjola 2017, 308–309.) Kokemusasiantuntijuus ja kokemusnäkökulma eivät myöskään aina ole olleet osana yhteiskuntamme palvelujärjestelmää, vaan ne ovat vasta lähivuosien aikana tulleet etenevissä määrin osaksi sitä. Kokemusasiantuntijatoiminnan kehittyminen onkin tapahtunut siis valtaosin 2000-luvun aikana. Tätä ennen asiakkaan omaa kokemusta ei ole nähty ammattilaisen kannalta olennaisena kiinnostuksen ja lisäarvon kohteena, eikä sitä sen vuoksi ole hyödynnetty. (Uusitalo 2018, 108.)

Kokemusasiantuntijuutta on kuitenkin nykyään alettu hyödyntämään esimerkiksi yhteiskuntamme julkisella sektorilla (Rissanen 2015, 239). Julkisella sektorilla kokemusasiantuntijatoimintaa onkin viime vuosien aikana kehitetty runsaasti (Hietala ja Rissanen 2015, 7). Tämä näkyy esimerkiksi siten, että kokemusasiantuntijoita on lisääntyneissä määrin otettu sosiaali- ja terveydenhuoltoon tekemään työtä yhdessä ammattihenkilöiden kanssa (Kirjavainen & Hietala 2019, 227). Kokemuksellisen tiedon rooli ja ymmärrys ovat laajentuneet viime vuosina tapahtuneen kehittämistyön vuoksi (Hirschovits-Gerz ym. 2019, 10). Sosiaali- ja terveyspalveluissa kokemusasiantuntijat ovat pääasiassa saaneet hyvän vastaanoton. Julkisella sektorilla kokemusasiantuntijatoiminta on selvästi kasvattanut yhteiskunnallisessa keskustelussa palvelujen käyttäjien näkökulmaa eli niin sanottua asiakasnäkökulmaa. (Hietala & Rissanen 2015, 7, 12.) Julkisissa palveluissa asiakkaiden näkökulma onkin edelleen vahvistuva periaate palvelujen suunnittelussa, toteuttamisessa sekä arvioinnissa (Ahola 2017, 302). Kokemusasiantuntijuuden ajatellaan jatkossa muodostuvan vakiintuneeksi käytännöksi sosiaali- ja terveydenhuollossa. Kokemusasiantuntijoiden roolit tulevat myös todennäköisesti monipuolistumaan sosiaali- ja terveydenhuollossa. (Sihvo ym. 2018, 49.) Kokemusasiantuntijoilla ja kokemusasiantuntijuudella onkin hyvin tärkeä merkitys yhteiskunnallisesta näkökulmasta katsottuna (Meriluoto & Marila-Penttinen 2015a, 18).

Kokemusasiantuntijat voivat toimia hyvin erilaisissa rooleissa, kuten esimerkiksi vertaisryhmän jäsenenä, vertaistukihenkilönä tai kehittämis- sekä vaikuttamistyössä. Lisäksi kokemusasiantuntijoille syntyy jatkuvasti uudenlaisia rooleja. (Meriluoto 2015, 55–58.)

Kaiken kokemusasiantuntijatyön yhdistävänä tavoitteena on kuitenkin muutoksen tavoittelu (Barkman ym. 2017, 8). Tästä syystä palvelujärjestelmän kehittäminen onkin siis yksi

kokemusasiantuntijoiden olennainen tehtävä. Kehittämiseen voi kuulua esimerkiksi palvelujen suunnittelua sekä niiden arviointia. (Kostiainen ym. 2014, 6.) Tiivistettynä kokemusasiantuntijuudessa on kyse vahvasti kokemukseen pohjautuvasta muutokseen pyrkivästä kehittämistyöstä (Ahola 2017, 288). Yhdistävänä tekijänä kaikelle kokemusasiantuntijuudelle voidaan pitää sitä, että kyseessä on lähes aina kielteiseksi luokiteltu kokemus, jonka pohjalta työtä tehdään ja asioita kehitetään (Meriluoto 2016, 68). Kokemusasiantuntijatyön osana oleva kehittämistyö saakin alkunsa esiin nostetuista puutteista tai tarpeista. Näiden pohjalta kokemusasiantuntijat osallistuvat toiminnan kehittämiseen esimerkiksi ideoimalla, toteuttamalla ja raportoimalla toimintaa. (Barkman 2017, 9.) Kokemusasiantuntijuudessa pyritään vaikuttamaan myönteisesti niihin esimerkiksi palvelujärjestelmän kohtiin, jotka koetaan ongelmallisina (Ahola 2017, 288).

Kokemusasiantuntijoiden tuottamaa tietoa kutsutaan kokemustiedoksi (Ahola 2017, 290).

Kokemusasiantuntijatyö pohjautuu omakohtaiseen kokemukseen ja siitä syntyneeseen kokemustietoon. Kokemus ei kuitenkaan yksinään aina anna tarvittavia valmiuksia kokemusasiantuntijana toimimiseen, vaan toimiakseen kokemusasiantuntijana kokemusasiantuntijalla on tärkeää olla kokemustiedon lisäksi tietoa myös yhteiskuntamme palvelujärjestelmästä. (Hietala & Rissanen 2015, 29.) Kokemustietoa hyödynnetään tieteellisen sekä ammatillisen tiedon rinnalla (Hirschovits-Gerz ym. 2019, 10). Meriluoto ja Marila-Penttinen (2015a, 19) kuvaavat kokemusasiantuntijuuden käsitteenä tarkoittavan sitä, että kokemukseen pohjautuva tieto nähdään yhtä olennaisena kuin ammattilaisen opintoihin tai työkokemukseen pohjautuva tieto.

Koulutetuilla ammattilaisilla on tietoa nykyisistä sosiaali- ja terveystalv palveluista sekä niiden puutteista (Ahola 2017, 293). Kokemusasiantuntijuuteen kuuluva kokemukseen pohjautuva tieto voi kuitenkin antaa uusia näkökulmia perinteiseen asiantuntijatietoon.

Työntekijälle kokemusasiantuntijuus antaa todella arvokkaan mahdollisuuden tarkastella työtä asiakkaan näkökulmasta käsin (Tuomisto & Rännäli 2017, 258). Ammattilaisten tietoperustan ja professionaalisen näkökulman laajentaminen ei ole kuitenkaan kokemustiedon ainoa tarkoitus, vaan sen tarkoituksena on myös haastaa vallitsevia ammattilaisten käsityksiä. (Ahola 2017, 290–292).

Luonteeltaan kokemukset ovat subjektiivisia, koska jokaisella yksilöllä on omanlaiset kokemukset ja elämäntarina, joita hän tulkitsee omasta yksilöllisestä näkökulmasta käsin. Tästä

huolimatta ihmisillä voi kuitenkin olla myös keskenään hyvin samankaltaisia kokemuksia tai annettuja merkityksiä tapahtumille sekä ilmiöille. (Uusitalo 2018, 107.) Kokemustietoa hyödyntämällä saadaan tietoa palveluiden käyttäjien näkökulmasta ja siitä, mitä palvelujen käyttäjät kokevat tarvitsevansa tietyssä tilanteessa (Jones 2021, 88). Tämän kokemusasiantuntijoiden antaman kokemukseen perustuvan tiedon avulla voidaan tarkastella ja kehittää olemassa olevia toimintaprosesseja sekä havaita mahdollisesti toimimattomia toimintatapoja. Kokemusasiantuntijatyö voikin siis mahdollistaa palvelujen laadun ja tarkoituksenmukaisuuden parantamisen sekä mahdollisten epäkohtien paikantamisen (Uusitalo 2018, 11, 110–111). Ajatuksena on, että asiakkaiden osallistuminen palvelujen kehittämiseen mahdollistaa entistä laadukkaampien ja paremmin kohderyhmän tarpeisiin vastaavien palvelujen luomisen (THL 2020). Asiakasnäkökulman avulla tarjottavia palveluita on mahdollista kehittää siten, että ne tavoittavat aikaisempaa paremmin asiakkaan arkielämän (Meriluoto & Marila-Penttinen 2015a, 18). Kokemusasiantuntijuudella sekä siihen kytkeytyvällä asiakaslähtöisyyden periaatteella pyritäänkin aikaansaamaan entistä parempia julkisen sektorin palveluita (Ahola 2017, 286). Kokemusasiantuntijoiden osallistumisella palvelujen kehittämiseen voidaan oletettavasti lisätä myös palvelujen vaikuttavuutta, jolloin kokemusasiantuntijoiden osallistumisen hyödyt ovat nähtävissä niin asiakkaiden, ammattilaisten kuin koko yhteiskunnan tasolla (Sihvo ym. 2018, 14). Lisäksi kokemusasiantuntijoiden mukanaolo kehittämisessä voi tarjota mahdollisuuden uudelle aiempaa dialogisemmalle johtamiselle ja johtamisen rakenteille (Hietala & Rissanen 2015, 21).

Kokemusasiantuntijuus edistää asiakkaiden osallistumista sekä osallisuutta. Lisäksi kokemuksia esiin tuomalla voidaan esimerkiksi onnistua vaikuttamaan ihmisten ennakkoluuloihin niitä vähentävästi ja siten oikaista väärinkäsityksiä. Kokemusasiantuntijat kokevatkin väärinkäsitysten oikaisemisen usein heitä motivoivana asiana kokemusasiantuntijatyössä. (Meriluoto & Marila-Penttinen 2015a, 18–19.) Aikaisemmissa tutkimuksissa on todettu, että kokemusasiantuntijat ajattelevat halun auttaa muita olevan keskeisin syy palvelujen kehittämiseksi. Muita syitä ovat esimerkiksi yhteisöllisyys ja toiminnan hyödyt itselle. (Sihvo 2018, 15.) Kokemusasiantuntijatyö mahdollistaakin nuorille kokemusasiantuntijoille tavan käsitellä myös omia kokemuksiaan (Barkman ym. 2017, 60). Kokemusasiantuntijatyö voikin olla tekijälleen jopa voimaannuttava kokemus. Voimaannuttava kokemus voi syntyä siitä, että kokemusasiantuntijat jakavat itsestään jotain toisille vertaisille, joilla on vastaavanlaisia kokemuksia kuin heillä itsellään. (Uusitalo 2018,

113.) On tärkeää, että kokemusasiantuntijat osaavat kokemusasiantuntijatyössä arvioida myös omaa jaksamistaan ja kuunnella itseään (Hietala & Rissanen 2015, 15).

Sihvo ym. (2018, 16) ovat todenneet, että kokemusasiantuntijoiden osallistuminen palveluiden kehittämiseen systemaattisesti ja tiiviimmin vaatii vielä lisää kehittämistä. Suurimpana haasteena kokemusasiantuntijuudelle on nähty olevan yhteiskuntamme julkisen palvelujärjestelmän, jossa jo valmiina olevat rakenteet ja toimintamallit haastavat kokemuksellisen tiedon hyödyntämistä (Ahola 2017, 304). Yhteiskuntamme julkisten palveluiden toiminta perustuu pääosin ammatillisuuteen ja tiettyjen asiantuntijaprofessioiden ympärille. Asiantuntijuuteen perustuva työkuulttuurimme pitääkin sisällään olennaisesti taitamisen ja tietämisen kulttuurin, jossa muodollinen koulutus antaa työhön tarvittavan pätevyyden. Tällaiseen työkuulttuuriin kuuluu vahvasti näkemys siitä, että vain ammatillisen auttajan omaavalla tietämyksellä olisi mahdollista ratkaista apua sekä palveluita tarvitsevien ihmisten ongelmia. (Uusitalo 2018, 108.) Kokemusasiantuntijuus saattaa herättää ammattilaisten parissa myös ajatuksia ammattilaisten roolin aliarvioimisesta (Kaijanen ym. 2022, 17–18). Työyhteisöissä ja -kulttuurissa tarvitaan ehdottomasti käytäntöjen muuttamista ja kokemusasiantuntijan kohtaamista tasa-arvoisena kumppanina, jotta kokemusasiantuntijuustoiminta voi saavuttaa vakiintuneen aseman (Hirschovits-Gerz ym. 2019, 47.) Parhaassa tapauksessa kokemusasiantuntijoiden ja ammattilaisten kohtaamiset ovat tasavertaisia sekä dialogisia, ja niissä molemmat osapuolet voivat jakaa omia näkemyksiään avoimesti (Pohjola 2017, 318).

Kokemusasiantuntijoiden kokemustieto pitää sisällään omat haasteensa, jotka liittyvät esimerkiksi asiantuntijatiedon ja kokemustiedon asemaan suhteessa toisiinsa. Voidaan esimerkiksi pohtia, antaako kokemustieto asiantuntija-aseman kuten asiantuntijatieto ja millä perustein. Nämä molemmat tiedon muodot tuovat oman näkökulmansa samaan asiaan. Kokemusasiantuntijat ja ammattilaiset saattavat joissakin tilanteissa kokea tilanteet ja niihin tarvittavat ratkaisut eri tavoin, jolloin kokemustieto ja asiantuntijatieto saattavat olla jopa ristiriidassa keskenään. (Ahola 2017, 291–292.) Asiakkaiden näkemykset saattavat helposti jäädä ammattilaisen asiantuntijuuteen perustuvan tiedon varjoon. Tällaisissa tilanteissa korostuu asiantuntijuuden vertikaalisuus (Juhila 2006, 141.) Kokemusasiantuntijuuden hyödyntämisen haasteet liittyvätkin usein erilaisiin valtakysymyksiin ja ihmisten väliseen vuorovaikutukseen (Hirschovits-Gerz 2022, 46). Kokemusasiantuntijoiden jakamaa tietoa ei tule nähdä tutkimukseen perustuvan tiedon uhkana tai korvaajana (Barkman ym. 2017, 9).

Kokemustiedon hyödyntäminen onnistuu parhaiten silloin, kun kokemustieto sopii työyhteisössä vallitseviin arvoihin (Hietala & Rissanen 2017,171). Nähdäkseen kokemusasiantuntijan kokemustiedon sekä asiantuntijuuden saman tasoisena oman osaamisensa kanssa, työntekijän tulee voida ymmärtää kokemusasiantuntijoilta saatava tieto ammatillisen tiedon ja taidon lisänä (Hannus ym. 2017, 210). Onkin havaittu, että organisaatioiden työntekijöiden suhtautuminen kokemusasiantuntijuuteen vaikuttaa siihen, miten kokemustietoa vastaanotetaan ja miten sitä hyödynnetään (Hietala & Rissanen 2017, 171). Kokemusasiantuntijuuden hyödyntämisen yhtenä haasteena voi nähdä olevan työntekijöiltä vaadittavan osaamisen puuttumisen (Pohjola 2017, 321). Tuomisto ja Rännäli (2017, 257) osaltaan kuvaavat niin sanotun kehittäjäasiakkuuden kehittämisen haasteiden liittyvän toiminnan vakiinnuttamiseen, asenteisiin sekä tiedon jakamiseen.

2.3 Kokemusasiantuntijuus lastensuojelun kontekstissa

Lastensuojelulain ja lastensuojelun pääasiallisena tavoitteena on taata lapselle oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun (Lastensuojelulaki 417/2007, 1§). Lastensuojelun tehtävänä on tukea lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastuussa olevia henkilöitä lapsen kasvatustehtävässä ja huolenpitoon liittyvissä asioissa. Lastensuojelu voi antaa tukea järjestämällä tarvittavia tukitoimia sekä palveluja. (Lastensuojelulaki 417/2007, 2§.) Vastuu lastensuojelupalvelujen järjestämisestä kuuluu hyvinvointialueelle (Lastensuojelulaki 417/2007, 11§).

Lastensuojelun kontekstissa kokemusasiantuntijalla tarkoitetaan yksilöä, jolla itsellään on aikaisempi kokemus lastensuojelun asiakkuudesta ja hän on mukana kehittämässä lastensuojelun toimintaa oman kokemuksen pohjalta (Barkman 2017, 17). Lastensuojelun kokemusasiantuntija on henkilö, joka haluaa hyödyntää omia kokemuksiaan lastensuojelun kehittämiseksi (THL 2019). Jokaisella lastensuojelun asiakkuudessa olleella henkilöllä on olemassa aivan omanlaisensa kertomus siitä, miksi ja millä tavoin hän on päätenyt lastensuojelun palvelujen piiriin (Kivistö-Pyhtilä ym. 2017, 228). Oma elämäntarina ja kokemukset ovatkin hyvin keskeisessä roolissa lastensuojelun kokemusasiantuntijuudessa. Kokemuksilla on vaikutusta lapsen ja nuoren kehitykseen ja niiden pohjalta jokaiselle ihmiselle muotoutuu oma ainutlaatuinen persoonansa. (Barkman 2017, 34.)

Suomessa toimii tällä hetkellä useita lastensuojelualan järjestöjä. Nämä järjestöt antavat lastensuojelun asiakkaille mahdollisuuden osallistua yhteiskunnalliseen lastensuojelun kehittämistyöhön sekä mahdollisuuden tavata vertaisia. (Lastensuojelun keskusliitto 2022, 1.) Kontekstina järjestöt painottavat kokemusasiantuntijuuden yhteisöllistä sekä vuorovaikutukseen pohjautuvaa luonnetta (Hokkanen ym. 2017, 265).

Lastensuojelussa osaamista tarkastellaan useimmiten lastensuojelualan ammattilaisten näkökulmasta. Asiakkaat ovatkin hyvin pitkään olleet hyödyntämätön voimavara lastensuojelutyössä. (THL 2019.) Suomalaisen lastensuojelun työkäytännöt ovat kuitenkin lähivuosina olleet suuressa muutoksessa (Sudenlehti & Uusitalo 2018, 7). Suomen lisäksi myös muissa Pohjoismaissa on lähivuosina kehitetty lasten ja nuorten mahdollisuuksia osallisuuteen ja kuulluksi tulemiseen (Iivonen & Pollari 2020, 118). Myös esimerkiksi Iso-Britanniassa kokemusasiantuntijuus on vahvasti osana sosiaalipalveluja (Meriluoto 2016, 69).

Pitkään kestäneen kehittämistyön tuloksena kokemusasiantuntijuus on onnistuttu nostamaan myös suomalaisessa lastensuojelussa keskeisemmäksi käsitteeksi sekä myös toimintatavaksi. Kiinnostus kokemusasiantuntijatyötä kohtaan lastensuojelussa onkin lisääntynyt suuresti viime vuosien aikana (Barkman ym. 2017, 7.) Asiakaslähtöisyys sekä osallistava lastensuojelutyö ovat olleet yksi keskeinen kokemusasiantuntijoiden kehittämiskohde lastensuojelussa (Uusitalo 2018, 114). Kokemusasiantuntijatoimintaa lastensuojelussa on viime vuosina pyritty kehittämään ja vakiinnuttamaan esimerkiksi erilaisten järjestöjen koordinoimien hankkeiden avulla, joista yksi esimerkki on Pesäpuun UP2US -hanke. Hankkeen yhtenä keskeisenä tarkoituksena oli lisätä lasten ja nuorten hyvinvointia sekä luoda rakenteita lastensuojelun kokemusasiantuntijatoiminnalle Suomessa. (Kaijanen ym. 2022.)

Lähivuosien lastensuojelun kokemusasiantuntijuuden parissa tapahtuneesta kehityksestä huolimatta kokemusasiantuntijoiden mukaan ottaminen lastensuojeluun ja sen kehittämiseen ei edelleenkään ole järjestelmällistä. Kaikilla ei ole samanlaisia mahdollisuuksia päästä kokemusasiantuntijana mukaan lastensuojelun kehittämiseen esimerkiksi alueellisten erojen vuoksi. Yhtenä tämänhetkisenä haasteena kokemusasiantuntijatoiminnan kehittymiselle voidaan nähdä olevan käytössä olevien resurssien riittämättömyyden sekä sen, ettei organisaatioilla ole kykyä sitoutua kokemusasiantuntijatoimintaan pitkällä tähtäimellä (Kaijanen ym. 2022, 15.)

Kokemusasiiantuntijoiden hyödyntäminen on erittäin tärkeä osa lastensuojelun kehittämistä (Kivistö-Pyhtilä ym. 2017, 244). Lastensuojelun kokemusasiiantuntijuudella voidaan saavuttaa jopa pitkäaikaisia monia hyötyjä. Kokemusasiiantuntijatoiminnalla voidaan saavuttaa esimerkiksi lastensuojelun palvelutarpeiden vähenemistä, kun palveluja kehitetään entistä paremmin asiakkaiden tarpeisiin vastaaviksi ja oikea-aikaisemmiksi. Tämän seurauksena toiminnalla on mahdollista saavuttaa yhteiskunnalle taloudellisia säästöjä. Lisäksi lastensuojelun kokemusasiiantuntijatoiminnan avulla on mahdollista lisätä lasten ja nuorten hyvinvointia sekä osaltaan vahvistaa lapsen oikeuksien toteutumista. (Kaijanen ym. 2022, 37–41.) Lastensuojelun kokemusasiiantuntijuuden päätavoitteena onkin lastensuojelun asiakkaana olevien lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistäminen (Barkman 2017, 26).

Kokemusasiiantuntijatyön on myös mahdollista tuoda lastensuojelun toimintaan lisää läpinäkyvyyttä. Kokemusasiiantuntijoiden hyödyntämisellä lastensuojelussa onkin mahdollista purkaa lastensuojeluun ja sen asiakkuuteen kytkeytyvää stigmaa. Lastensuojelun julkisella maineella on vaikutusta asiakkaana olevan lapsen tai nuoren kokemaan leimaantumiseen. Kokemusasiiantuntijoiden jakama kokemustieto avaa lastensuojelun ilmiöihin liittyviä tunteita ja kokemuksia. (Barkman ym. 2017, 7–9.) Lisäksi kokemusasiiantuntijoiden omien selviytymistarinoiden on mahdollista toimia toivoa ja voimaa antavina malleina esimerkiksi sijaishuollon asiakkaina oleville lapsille tai nuorille (Uusitalo 2018, 113). On kuitenkin tärkeää myös huomioida se, että kokemusasiiantuntijana omien kokemusten jakamiseen saattaa kuitenkin liittyä stigmatisoitumisen eli niin sanotusti leimaantumisen riski. Pohdintaa saattaa herättää esimerkiksi se, että miten henkilöön itseensä tai hänen lähipiiriinsä suhtaudutaan, jos hän kertoo lastensuojelun asiakkuudestaan. (Kivistö-Pyhtilä ym. 2017, 242.)

Lastensuojelun kokemusasiiantuntijatoiminnan eettisyyteen onkin Suomessa kiinnitetty paljon huomiota (Kaijanen ym. 2022, 25).

3 Osallisuus kokemusasiantuntijatyössä

3.1 Osallisuus käsitteenä

Osallisuutta voidaan pitää haastavana käsitteenä sen laajuuden vuoksi (Isola ym. 2017, 3). Lisäksi osallisuus on hyvin abstrakti käsite (Meriluoto & Marila-Penttinen 2015a, 7). Osallisuuden käsitteen voi ajatella tarkoittavan esimerkiksi kuulumista johonkin, mukaan ottamista, yhteisyyttä, suhteissa olemista sekä osallistumista. Osallisuutta käsittelevä keskustelu saattaa näyttäytyä hajanaisena juuri käsitteen määrittelemättömän luonteen vuoksi. (Isola ym. 2017, 3, 23.)

Mahdollisuus osallistua sekä osallisuuden kokemukset ovat kaikille ihmisille kuuluvia tärkeitä oikeuksia ja niillä voidaan nähdä olevan itseisarvo. Osallisuuden onkin todettu voivan toimia hyvinvointia lisäävänä tekijänä ja lisäksi osallisuus on kansalais- ja ihmisoikeus (Meriluoto & Marila-Penttinen 2015a, 16–17). Kansalaisten osallisuudesta säädetään esimerkiksi perustuslaissa, jossa todetaan yksilöllä olevan oikeus vaikuttaa ja osallistua yhteiskunnan kehittämiseen (Perustuslaki 731/1999, 2§).

Osallisuudella tarkoitetaan yksilön kokemusta kuulumisesta johonkin ja oman toiminnan sekä ajatusten vaikuttavuudesta ja merkityksellisyydestä (Meriluoto & Marila-Penttinen 2015a, 7). Jämsén ja Pyykkönen (2014, 9) kuvaavat osallisuuden olevan yksilön oma tunne siitä, että hän on osa jotakin yhteisöä. Yhteiskunnallisesta näkökulmasta katsottuna osallisuudella tarkoitetaan oikeuksien sekä mahdollisuuksien toteutumista. Yksilötasolla puolestaan osallisuutta on se, että yksilö kokee olevansa osa hänelle tärkeää yhteisöä tai ryhmää. Ryhmässä tai yhteisössä osallisuus näkyy luottamuksena sekä arvostuksena jäsenten kesken. (THL 2020.) Osallistuminen on mahdollisuus yksilölle tuoda oma ääni kuuluviin (Meriluoto & Marila-Penttinen 2015a, 36).

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) määrittelee osallisuutta luomansa osallisuuden viitekehyksen kautta. Osallisuuden viitekehys pitää sisällään kolme erilaista osallisuuden osa- aluetta, jotka ovat 1. Osallisuus omaan elämään 2. Osallisuus vaikuttamiseen palveluissa, elinympäristössä, lähipiirissä, yhteiskunnassa ja 3. Paikallinen osallisuus, jossa on mahdollista liittyä erilaisiin hyvinvointia, arvokkuutta sekä merkityksellisyyttä lisääviin vuorovaikutussuhteisiin ja jossa voi vaikuttaa resurssien jakamiseen. (Isola ym. 2017, 23.)

Osallisuuden ja osallistumisen käsitteet ovat tiiviisti yhteydessä toisiinsa. Osallistuminen voi mahdollistaa osallisuuden kokemuksen syntymistä ja sen myötä lisätä osallistumista jatkossakin. Osallisuuden käsitteen vastakohtana voi puolestaan nähdä olevan osattomuuden käsitteen. Osattomuus voi olla esimerkiksi sitä, ettei yksilö saa ääntänsä kuuluviin, eikä hän oteta osaksi jotakin. (Meriluoto & Marila-Penttinen 2015a, 8–9.) Osallisuuden voikin nähdä olevan sidoksissa valtaan (em. 2015b, 39). Osallisuuden vahvistamisessa olennaista on mahdollisuuksien ja tilan luominen osallisuudelle sekä vaikuttamiselle (Meriluoto & Marila-Penttinen 2015a, 9).

Osallisuuden mittaaminen on varsin hankalaa, koska osallisuus on jotakin, mikä ilmenee yksilöiden välisessä kielessä, kosketuksessa, katseissa ja liikkeissä. Osallisuus rakentuu ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. (Isola ym. 2017, 3, 19.) Onkin oleellista huomioida, että osallisuuden kokemuksen muodostuminen on aina tilannesidonnaista (Meriluoto & Marila-Penttinen 2015a, 8).

3.2 Osallisuus lastensuojelun kokemusasiantuntijatyössä

Joitakin vuosia sitten yhteiskunnassamme oli meneillään muutosvaihe, jossa sosiaali- ja terveystaloudessa asiakkaan osallisuuden toteutumiseen alettiin kiinnittää aiempaa enemmän huomiota. Muutos ei ole ollut nopea, vaan ennemminkin hitaasti etenevä prosessi. (Niskala ym. 2017, 8.) Osallisuuden kokemuksen huomioiminen onkin viime vuosina ollut lisääntyvässä määrin keskiössä lastensuojelussa ja yleisemminkin myös muussa sosiaalityössä (Uusitalo 2018, 113).

Lastensuojelun asiakkaiden osallisuudesta säädetään monissa laeissa (Sihvo ym. 2018, 13). Lasten ja nuorten osallisuudella onkin erittäin vahva lainsäädäntöön perustuva pohja (THL 2023). Lasten ja nuorten osallisuudesta säädetään esimerkiksi lastensuojelulaissa, jossa todetaan esimerkiksi, että lapsella tulee olla mahdollisuus esittää mielipiteensä ja ne on otettava huomioon iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla (Lastensuojelulaki 417/2007, 5§, 20§). Myös esimerkiksi lapsen oikeuksien sopimus korostaa osallisuutta tärkeänä perusoikeutena (Lapsen oikeuksien sopimus 60/1991, 12.artikla). Lisäksi lasten osallisuus on yksi kansallisen lapsistrategian pääteemoista sekä -arvoista (Iivonen & Pollari 2020, 123). Lakien lisäksi

lastensuojelussa lasten osallisuutta on pyritty vahvistamaan esimerkiksi uudistamalla toiminnan rakenteita sekä jakamalla etenevissä määrin tietoa lasten osallisuudesta (Heinonen 2016, 252).

Asiakasosallisuuden käsitteellä tarkoitetaan palveluja käyttävien ihmisten mahdollisuutta osallistua palvelujen suunnittelu-, kehittämis- ja arviointityöhön (Sihvo ym. 2018, 11). Lastensuojelun kokemusasiantuntijuuden voi nähdä olevan vahvasti yhteydessä osallisuuden sekä asiakaslähtöisyyden teemoihin (Hirschovits-Gerz ym. 2019, 3). Lastensuojelun kokemusasiantuntijuudella voi myös ajatella olevan vankka oikeudellinen pohja, koska toiminnallaan se toteuttaa useiden lasten ja nuorten osallisuutta painottavien lakien sekä sopimusten tarkoitusta ja on siten tapa varmistaa osallisuuden toteutumista. (Kaijanen ym. 2022, 21–22.)

Lastensuojelun kokemusasiantuntijatyön voi nähdä pitävän sisällään niin sanottua poliittista sekä sosiaalista osallisuutta. Poliittisella osallisuudella tarkoitetaan osallistumista vaikuttamiseen, kun taas sosiaalinen osallisuus on yksilön oma tunne osallisuudesta ja yhteenkuuluvuudesta esimerkiksi osana jotakin tiettyä ryhmää. Poliittisen tai sosiaalisen osallisuuden tunteet eivät kuitenkaan synny vielä pelkästään siitä, että yksilö osallistuu kokemusasiantuntijatoimintaan. (Kaijanen ym. 2022, 9.)

Kokemusasiantuntijoiden osallistaminen kehittämistyöhön voi hyödyttää kaikkia osapuolia (Tuomisto & Rännäli 2017, 258). Kokemusasiantuntijoiden osallistuminen palvelujen kehittämiseen vaatii jokaiselta osapuolelta – niin ammattilaisilta kuin kokemusasiantuntijoilta – halua työskennellä tasavertaisesti yhteistyössä sekä luopumista mahdollisista ennakkoluuloista (Hietala & Rissanen 2017, 173). Kokemusasiantuntijan toimiessa lastensuojelun ammattilaisen rinnalla tiedontuottajana, kokemusasiantuntija saa itselleen arvokkaan kokemuksen kuulluksi tulemisesta sekä kokemustensa tärkeydestä (Barkman 2017, 17). Kokemusasiantuntijoiden kanssa työskentelevillä aikuisilla on keskeinen rooli osallisuuden toteutumisen varmistamisessa (Kaijanen ym. 2022, 30). Työntekijän rooliin voidaan nähdä kuuluvan kokemusasiantuntijatyön mahdollistajan roolin (Meriluoto & Marila-Penttinen 2015b, 46). Kokemusasiantuntijuudesta ja osallisuudesta oppiminen sekä niiden ymmärtäminen on prosessi niin yksittäiselle työntekijälle kuin koko työyhteisölle (Meriluoto & Marila-Penttinen 2015b, 44). Kokemusasiantuntijatyön ja osallisuuden tärkeänä arvopohjana on nuorten kokemusasiantuntijoiden ymmärtäminen osaavina toimijoina riippumatta heidän taustastaan. Kokemusasiantuntijuus ja osallisuus ovat yhdet lastensuojelun toimintakulttuurin

muutostekijöistä ja sen vuoksi ne on tärkeää huomioida kokonaisvaltaisesti (Barkman 2017, 7–8.)

Onnistuneet kohtaamiset vahvistavat osallisuuden kokemusta (Meriluoto & Marila-Penttinen 2015, 17). Tunteen osallisuudesta voi nähdä voimaannuttavan kokemusasiantuntijaa itseään (Barkman ym. 2017, 59). On todettu, että osallistumisella lastensuojelun kokemusasiantuntijatoimintaan on positiivisia vaikutuksia minäkuvaan ja lisäksi se vahvistaa kokemusta yksilön omasta toimijuudesta. On olennaista huomioida, että kokemusasiantuntijoiden osallistumisen on tärkeää olla muun muassa heitä kunnioittavaa, vapaaehtoista, merkityksellistä, läpinäkyvää sekä turvallista. Lisäksi on tärkeää tarjota mahdollisuuksia osallistumiseen ja vaikuttamiseen eri tavoilla. Kokemusasiantuntijoilla tulee olla mahdollisuus itse valita, miten he haluavat osallistua ja toimia kokemusasiantuntijoina. (Kaijanen ym. 2022, 9, 23–24.) Toisena osallisuuden kokemusta lisäävänä tekijänä voidaan pitää vertaisuuden kokemusta. Vertaisuuden myötä voi syntyä yhteisöllistä kokemusasiantuntijatietoa. (Meriluoto & Marila-Penttinen 2015a, 15.)

Lasten osallisuus yhteiskunnallisessa vaikuttamisessa tai palveluiden kehittämisessä ei ole riittävän hyvällä tasolla. Yhtenä haasteena lasten osallistumiselle on ammattilaisten asenteet lasten osallistumista kohtaan. Lapset saatetaan esimerkiksi ajatella kykenemättöminä osallistumaan ja vaikuttamaan. (Hipp & Palsanen 2014, 5.) Vastavuoroisuuden voi nähdä olevan tärkeässä roolissa vaikuttamismahdollisuuksien toteutumisen kannalta. Vaikuttaminen ei mahdollistu, jos henkilöä ei oteta osaksi kehittämistä tai hänelle ei anneta tarvittavaa tietoa siihen liittyen. (Oranen 2008, 9.)

Roger A. Hart (1992, 8) on kuvannut lasten ja nuorten osallisuuden eri tasoja tilanteissa, joissa työskennellään yhteistyössä aikuisten kanssa. Hartin kuvaus lasten ja nuorten osallisuuden eri tasoista pohjautuu Sherry R. Arnsteinin luomaan osallisuuden portaiden -malliin (engl. a ladder of citizen participation) (ks. Arnstein 1969). Hartin mallintamassa osallisuuden portaiden mallissa on kahdeksan erilaista tasoa, joista jokainen kuvaa lasten ja nuorten osallisuuden toteutumista. Osallisuuden tasot on kuvattu mallissa siten, että lasten ja nuorten osallisuus kasvaa mallissa alhaalta ylöspäin mentäessä. Mallin kolmessa alimmassa porrastasanteessa ei Hartin mukaan ole kyse aidosti lasten ja nuorten osallisuudesta. Loppuja ylempiä porrastasanteita Hart on kuvannut sellaisiksi osallisuuden tasoiksi, joissa osallisuus pääsee toteutumaan ainakin jossain määrin riippuen tarkasteltavasta porrastasanteesta. Hartin

osallisuuden portaita voidaan hyödyntää lasten ja nuorten osallisuuden arviointiin. Lisäksi lasten ja nuorten osallisuutta arvioitaessa on tärkeää ottaa huomioon valtasuhteet suhteessa aikuisiin. (Hart 1992, 6-9.)

3.3 Vaikuttamismahdollisuudet lastensuojelun kokemusasiantuntijuudessa

Yhtenä yksilön osallisuuden toteutumisen keskeisenä edellytyksenä on yksilön mahdollisuudet vaikuttaa (Meriluoto & Marila-Penttinen 2015a, 8). Vaikuttamistyössä pyritään vaikuttamaan yleisiin asenteisiin, arvoihin, päätöksentekoon sekä palveluiden laatuun (Barkman ym. 2017, 44). Vaikuttamisen voi nähdä poliittisena toimijuutena. Tällä tarkoitetaan mahdollisuutta vaikuttaa oman itsen ulkopuolella esimerkiksi ryhmän, yhteisön tai jopa yhteiskunnan tasolla. (Isola ym. 2017, 31.) Kokemusasiantuntijuutta voi tarkastella poliittisen toimijuuden ja yhteiskunnallisen vaikuttamisen näkökulmasta. Yhteiskunnallisella vaikuttamisella tarkoitetaan esimerkiksi vaikuttamista palveluihin, toimintatapoihin, lainsäädäntöön, tietoisuuteen sekä asenteisiin. (Hokkanen ym. 2017, 265.) Yhteiskunnallinen vaikuttaminen voi toteutua sekä ihmisen omaehtoisena mukaantulona (engl. involvement) että mukaan ottamisena (engl. inclusion) (Pohjola 2017, 311).

Kokemusasiantuntijuutta toteutetaan monilla eri tavoilla sekä erilaisissa ympäristöissä. Yhtenä yhdistävänä tekijänä kaikelle lastensuojelun kokemusasiantuntijuudelle on kuitenkin pyrkimys vaikuttaa johonkin. (Ahola 2017, 303.) Vaikuttamismahdollisuudet sekä kuulluksi tuleminen ovatkin kokemusasiantuntintyön ydintä (Hirschovits-Gerz ym. 2019, 46). Lastensuojelun asiakkaina olleilla lapsilla ja nuorilla saattaa olla useita kokemuksia siitä, että heidän elämässään on tapahtunut asioita ilman, että he ovat itse voineet vaikuttaa niihin. Tästä syystä lastensuojelun asiakkaina aikaisemmin olleille kokemusasiantuntijoille vaikuttaminen voi olla hyvin merkityksellistä. (Oranen 2008, 16.) Yksilöiden on tiedetysti helpompi sitoutua tavoitteisiin ja toimintaan silloin, kun he voivat itse vaikuttaa niihin (Barkman ym. 2017, 8). Yksilön usko omaan toimijuuteensa voi saada alkunsa jopa pienestäkin asiasta, kuten esimerkiksi kokemuksesta, että vaikuttaminen on mahdollista myös pienemmillä teoilla (Isola ym. 2017, 34.)

Kokemusasiantuntijoiden vaikuttamismahdollisuuksien lisäämisen nähdään olevan olennaista entistä parempien julkisten palveluiden tuottamisen kannalta (Pohjola 2017, 323). Pohjola (2017, 324) luonnehtii asiakkaiden vaikuttamismahdollisuuksien kehittämisen ja lisäämisen olevan yksi yhteiskuntamme palvelujärjestelmän haasteista tulevaisuudessa. Hänen mukaansa asiakkaiden tekemää kehittämissiötä tukevat rakenteet ovat keskeisessä roolissa vaikuttamismahdollisuuksien luomisessa.

4 Tutkimusasetelma

4.1 Tutkimustehtävän ja kysymysten määrittely

Tutkielmani tavoitteena on selvittää lastensuojelun kokemusasiantuntijoilla osallisuuden kokemuksia kokemusasiantuntijatyössä. Lisäksi tutkielman keskeisenä tarkoituksena on kuvata, millaisina kokemusasiantuntijoiden vaikuttamismahdollisuudet näyttäytyvät heille itselleen. Olen kiinnostunut myös siitä, ajattelevatko kokemusasiantuntijat kokemusasiantuntijuuden ja siten myös oman roolinsa olevan vakiintunut osa lastensuojelua ja sen kehittämistä. Lisäksi olen kiinnostunut kuulemaan, millaisia kehittämisajatuksia kokemusasiantuntijoilla on lastensuojelun kokemusasiantuntijatyön kehittämiseksi. Tavoitteenani on lisätä ymmärrystä tähänhetkisestä kokemusasiantuntijoiden hyödyntämisestä lastensuojelussa, jotta kokemusasiantuntijatyötä osana lastensuojelua voidaan tulevaisuudessa kehittää entistä toimivammaksi ja tunnistaa paremmin sen antamia mahdollisuuksia. Tutkimuksessa pyrin tuomaan lastensuojelun kokemusasiantuntijoiden oman äänen ja kokemukset kuuluviin.

Olen asettanut tälle pro gradu -tutkielmalle kaksi tutkimuskysymystä, joihin pyrin tutkielmallani vastaamaan. Tutkimuskysymyksinä tutkielmassa ovat:

- 1. Millaisia kokemuksia kokemusasiantuntijoilla on osallisuudesta ja vaikuttamismahdollisuuksistaan kokemusasiantuntijatyössä lastensuojelun kontekstissa?**
- 2. Miten kokemusasiantuntijat kehittäisivät lastensuojelun kokemusasiantuntijatyötä ja omaa osallisuuttaan siinä?**

4.2 Aineiston kuvaus ja keruu

Tutkielmani aineisto koostuu kahdeksasta lastensuojelun kokemusasiantuntijan haastattelusta. Kokemusasiantuntijuuden sekä kokemusasiantuntijatoiminnan käsitteistö on Suomessa varsin moninainen, mikä saattaa aiheuttaa sekaannusta. Tämä näkyy esimerkiksi siten, että kuka tahansa voi pitää itseään kokemusasiantuntijana kokemustensa perusteella riippumatta siitä, onko suorittanut esimerkiksi kokemusasiantuntijakoulutuksen jossakin järjestössä

(Hirschovits-Gerz ym. 2019, 3, 11). Tästä syystä koen tarpeelliseksi tarkentaa kokemusasiantuntijan käsitettä tutkielmassani. Tutkielmassa lastensuojelun kokemusasiantuntijalla tarkoitan aikaisemmin lastensuojelun asiakkaina olleita lapsia tai nuoria, jotka nykyään täysi-ikäisinä ovat mukana jonkin järjestön kokemusasiantuntijatoiminnassa. Heillä on omakohtaista kokemusta lastensuojelun asiakkaana olemisesta. En ole tutkielmassa rajannut haastattelemiani kokemusasiantuntijoita sen perusteella ovatko he käyneet koulutusta kokemusasiantuntijana toimimiseen. Aineiston kokemusasiantuntijat ovat myös olleet mukana kokemusasiantuntijatoiminnassa hyvin erilaisia aikoja. Osa haastateltavista oli juuri aloittanut kokemusasiantuntijana toimimisen, kun taas toisilla oli jo useiden vuosien kokemus toiminnasta. Lisäksi osa haastattelemistani kokemusasiantuntijoista työskentelee palkallisina työntekijöinä kokemusasiantuntijajärjestössä.

Keräsin aineiston haastattelemalla lastensuojelun kokemusasiantuntijoita aikavälillä 7.3.2022 - 24.5.2022. Haastattelu on yksi laadullisen tutkimuksen suosituimmista aineistonkeruumenetelmistä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 83). Haastattelun tavoitteena on suunnitelmallisesti kerätä tietoa ennalta asetetusta aiheesta. Haastattelu menetelmänä sopii hyvin monenlaisiin tutkimustarkoituksiin joustavuutensa vuoksi. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 34, 42.) Valitsin haastattelun aineistonkeruumenetelmäksi sen vuoksi, että saisin kerättyä tutkielmaani varten ajankohtaisen aineiston, joka kuvaisi tämänhetkistä lastensuojelun kokemusasiantuntijuuden tilannetta. Ajattelin, että haastatteluiden avulla saan kokemusasiantuntijoiden oman äänen ja kokemukset kuuluviin parhaalla mahdollisella tavalla. Joustavuutensa vuoksi haastattelu antaa tutkijalle mahdollisuuden tarkentaa kysymyksiä, korjata mahdollisia väärinkäsityksiä sekä esittää kysymyksiä joustavasti haluamassaan järjestyksessä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 85.) Haastattelu antaa tutkijalle varsin hyvät mahdollisuudet kohdistaa tiedonhankintaa haluamallaan tavalla haastattelutilanteessa (Hirsjärvi & Hurme 2011, 34). Tutkijana koinkin tärkeänä sen, että haastatteluissa minulla oli mahdollisuus tarttua tutkielmani aiheen kannalta olennaisiin kohtiin ja esittää lisää kysymyksiä niihin liittyen.

Haastateltavien saamiseksi olin yhteydessä viiteen eri kokemusasiantuntijajärjestöön, jotka välittivät haastattelupyyntöni (Liite 1) eteenpäin heidän toiminnassaan mukana oleville lastensuojelun kokemusasiantuntijoille. Haastattelupyynnössä esittelin tutkielmani tarkoituksen ja kerroin haastatteluiden toteuttamisesta. Kriteeriksi haastateltaville olin asettanut

lastensuojelun kokemusasiantuntijana toimimisen. Haastateltavien saaminen tutkielmaani osoittautui hieman haasteelliseksi. Aluksi lähetin haastattelukutsun ainoastaan yhteen kokemusasiantuntijajärjestöön. Ensimmäisen kahden viikon kuluessa kutsun lähettämisestä sain kaksi yhteydenottoa haastattelusta kiinnostuneilta lastensuojelun kokemusasiantuntijoilta. Pyysin kokemusasiantuntijajärjestön työntekijää muistuttelemaan kokemusasiantuntijoita haastattelusta, jotta saisin vielä lisää haastateltavia tutkielmaani varten. Saadakseni tutkielman kannalta riittävän määrän haastateltavia päätin ottaa yhteyttä myös muihin lastensuojelun kokemusasiantuntijajärjestöihin. Lopulta sain haastateltavaksi kahdeksan kokemusasiantuntijaa neljästä eri järjestöstä. Haastateltavista seitsemän oli naisia ja yksi mies.

Ennen haastatteluita lähetin sähköpostitse haastateltaville tutkielmani suostumuslomakkeen (Liite 2) sekä tietosuojaselosteen (Liite 3) nähtäväksi. Lisäksi kävin nämä lomakkeet vielä haastattelun aluksi perusteellisesti läpi ja pyysin suostumuksen haastatteluun joko kirjallisesti tai suullisesti haastattelun toteutustavan mukaan. Lyhin haastatteluista oli kestoaltaan 35min ja pisin 1h 30min.

Tutkielman haastattelut olivat tyypiltään teemahaastatteluja. Teemahaastattelu menetelmänä on puolistrukturoitu (Hirsjärvi & Hurme 2011, 47.) Siinä edetään valmiiksi valikoitujen teemojen ja näihin teemoihin liittyvien kysymyksien pohjalta. Haastattelun teemat luodaan tutkimuksen viitekehyksen pohjalta. (Tuomi & Sarajarvi 2018, 87–88.) Tutkielmani aiheen ja tutkimuskysymysten pohjalta olin luonut haastattelurungon neljän teeman ympärille (Liite 4) Teemahaastattelun teemat olivat seuraavanlaiset:

1. Kokemusasiantuntijaksi mukaan lähteminen
2. Osallisuuden kokemukset kokemusasiantuntijatyössä
3. Vaikuttamismahdollisuudet kokemusasiantuntijatyössä
4. Lastensuojelun kokemusasiantuntijatyön kehittäminen

Teemahaastattelua hyödyntämällä pyritään saamaan ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä (Kananen 2017, 90). Päätin hyödyntää teemahaastattelua tutkielmani aineiston keruussa, koska uskoin sen mahdollistavan minulle edellä kuvatun ymmärryksen saavuttamisen tutkittavasta ilmiöstä. Valitsin haastattelutyypiksi teemahaastattelun myös sen vuoksi, että, olin kiinnostunut kuulemaan kokemuksista ja koin teemahaastattelun mahdollistavan sen, että kokemusasiantuntija pystyy melko vapaamuotoisesti tuomaan esille kokemuksiaan haastattelun

teemoihin liittyen. Päätin toteuttaa haastattelun teemahaastatteluna myös sen vuoksi, että koin sen mahdollistavan haastateltavien oman äänen esille tulemisen.

Tutkielmaa varten toteutin neljä erillistä haastattelua. Haastattelut toteutin yksilö- sekä ryhmähaastatteluina, joissa paikalla oli minä tutkijana ja haastateltava kokemusasiantuntija tai kokemusasiantuntijat. Haastatteluista kaksi oli yksilöhaastatteluja ja kaksi ryhmähaastatteluja. Ensimmäiseen ryhmähaastatteluun osallistui kaksi haastateltavaa ja toiseen neljä haastateltavaa.

Huomasin yksilö- ja ryhmähaastatteluiden toteuttamisen eroavan toisistaan huomattavasti. Yksilö- ja ryhmähaastattelut vaativat myös minulta tutkijana hieman erilaisia asioita. Haasteena ryhmähaastattelussa saattaa olla se, etteivät kaikki osapuolet välttämättä pääse tuomaan ajatuksiaan esiin osan puolestaan hallitessa keskustelua. Tällaisessa tilanteessa tutkijan vastuulla on kaikkien osallistaminen keskusteluun. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 63.) Ryhmähaastatteluissa pyrin huomioimaan sen, että jokainen haastattelun osapuoli pääsee kertomaan ajatuksiaan teemoihin liittyen. Haastatteluiden aikana pyrinkin usein kysymään, haluaako joku vielä mainita jotakin teemaan liittyen.

Ryhmähaastattelun etuna ajattelin haastatteluiden jäljiltä sen, että toisten osapuolien ajatukset saattavat herättää ajatuksia muissa, jolloin esille saattaa tulla jotain sellaista, mikä ei tulisi yksilöhaastattelussa välttämättä mieleen. Ryhmähaastatteluissa muodostuikin hyvää ja eheää keskustelua, jossa kaikki osapuolet täydensivät toistensa sanomisia. Ennen ryhmähaastattelujen toteuttamista pohdin kuitenkin, voivatko osapuolet helposti yhtyä samaan yhteiseen ajatukseen ja pääsevätkö mahdolliset eriävät ajatukset tulemaan esille. Tämän toteutumista minun on tutkijana melko haastava arvioida. Yhtenä tavoitteena ryhmähaastatteluille on keskustelun herättäminen haastateltavien kesken (Hirsjärvi & Hurme 2011, 61). Tämän tavoitteen koen toteutuneen tutkielmani ryhmähaastatteluissa. Ryhmähaastattelut olivat kestoltaan selvästi pidempiä kuin yksilöhaastattelut, mitä tutkijana osasinkin etukäteen odottaa ja varautua siihen ajallisesti.

Toteutin yhden haastatteluista lähihaastatteluna ja loput haastattelut etähaastatteluina. Lähihaastatteluna toteuttamani haastattelu oli toinen yksilöhaastatteluista. Lähihaastatteluun valitsimme yhdessä haastateltavan kanssa paikaksi kirjastosta varattavan erillisen tilan. Haastattelutilanteen yksityisyyden säilyttämiseksi koin tutkijana tärkeäksi toteuttaa haastattelu sellaisessa haastatteluun soveltuvassa tilassa, jossa olisi ainoastaan haastateltava ja minä

tutkijana. Etähaastattelut toteutin Turun yliopiston Zoom -etäyhteyden välityksellä. Koin sekä lähihaastattelun että etähaastattelun toimivana haastattelun toteuttamistapana. Uskon etähaastattelun mahdollistavan helpomman haastattelu-aikataulujen sopimisen sekä sen, että haastateltavia on mahdollista saada myös sijainnilta kauempaa.

Tutkijana koen haastatteluiden onnistuneen hyvin. Haastatteluissa kokemusasiantuntijat toivat monipuolisesti esiin kokemuksiaan ja näkemyksiään tutkielman teemoihin liittyen. Itse tutkijana pyrin jokaisen haastattelun jäljiltä arvioimaan haastattelurungon soveltumista tutkimuskysymyksiä kannalta olennaisen tiedon keräämiseen. Yhden toteuttamani haastattelun seurauksena minulle tarjottiin mahdollisuutta osallistua kokemusasiantuntijoiden vetämään koulutustilaisuuteen. Osallistuin koulutukseen ja koin siitä olevan hyötyä tutkielmani toteuttamisessa laajentaen ymmärrystäni lastensuojelun kokemusasiantuntijuudesta kokemusasiantuntijoiden näkökulmasta käsin.

Haastattelut äänitin puhelimeni tallentimella. Haastatteluiden jälkeen siirsin äänitteet Turun yliopiston Seafile-pilvipalveluun, joka on suojattu minun henkilökohtaisella tunnuksella ja salasanalla. Seuraavaksi litteroin haastattelut sanatarkasti. Litteroinnissa on kyse tallenteen muuntamisesta kirjalliseen muotoon (Kananen 2017, 134). Haastatteluiden litteroinnin toteutin osittain Microsoft Word -selainversion litterointia hyödyntäen. Microsoft Word -selainversion litterointi toiminto muutti äänitteen tekstiksi Word -tiedostoon. Tämän jälkeen tarkistin tekstin kuunnellen samalla äänitettä ja korjaten mahdollisia virheitä. Yhden haastattelun litteroinnin tein kokonaan äänitettä kuuntelemalla ja itse tekstiä puhtaaksi kirjoittamalla. Litterointia tehdessä anonymisoin aineiston poistamalla aineistosta sellaiset tiedot, joista haastateltavan voisi tunnistaa. Lisäksi poistin aineistosta kokemusasiantuntijajärjestöjä koskevat tunnistetiedot. Litteroinnin lopputuloksena aineistoa kertyi yhteensä 110 sivua Word -tiedostoon fontilla 12 ja rivivälillä 1,5. Valmiit litteroidut tekstit eli tutkielmani aineiston tallensin Seafile -pilvipalveluun, jossa aineisto oli ainoastaan tutkijana minun käytössäni.

4.3 Analyysimenetelmä

Pro gradu -tutkielmani on tutkimustyyppiltään kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Laadullinen tutkimus mahdollistaa syvällisen näkemyksen luomisen tutkittavasta asiasta tai ilmiöstä. Siinä pyritään ikään kuin ymmärtämään tutkittavaa ilmiötä. Laadullinen

tutkimuksessa kiinnostuksen kohteina ovat erityisesti ihmisten kokemukset sekä ne merkitykset, joita ihmiset antavat asioille (Kananen 2017, 33–45). Laadullinen tutkimus sopiikin tutkielmani tutkimustyypiksi sen vuoksi, että tutkielman tarkoituksena on tutkia kokemusasiantuntijoiden kokemuksia.

Aineiston analyysimenetelmänä käytin aineistolähtöistä sisällönanalyysiä. Sisällönanalyysin voidaan ajatella olevan perusanalyysimenetelmä laadullisessa tutkimuksessa ja sitä voidaan hyödyntää monenlaisissa tutkimuksissa. Kyse on tekstianalyysista, jossa tavoitellaan tiivistettyä käsitystä tutkittavasta asiasta tai ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 103, 117.)

Valitsin analyysimenetelmäksi aineistolähtöisen sisällönanalyysin, koska sen avulla uskoin saavani käsityksen siitä, millaiset kokemukset aineistosta erityisesti erottuvat tutkielmani aiheeseen liittyen. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä tekstin tulkinta nousee aineistosta käsin (Kananen 2017, 136).

Aineiston analyysin toteutin huolellisesti vaihe kerrallaan. Keräämäni aineisto oli jo litteroinnin aikana tullut minulle tutuksi, mutta litteroinnin jälkeen syvensin aineiston tuntemustani perehtymällä aineistoon huolellisesti lukemalla sitä läpi. Aineiston analysoinnin kannalta onkin tärkeää perehtyä aineistoon ensin lukemalla sitä (Hirsjärvi & Hurme 2011, 143). Pyrin luomaan itselleni hyvän käsityksen aineistosta ja sen sisällöstä valitsemieni tutkimuskysymysten näkökulmasta käsin. Tämän jälkeen aloin teemoittelemaan aineistoa. Aineiston teemoittelussa pyrkimyksenä on havainnoida sellaisia aineistossa ilmeneviä ja toistuvia piirteitä, jotka voivat perustua esimerkiksi teemahaastattelussa asetettuihin teemoihin (Hirsjärvi & Hurme 2011, 173). Hyödynsin teemoittelussa värejä, koska koin sen auttavan minua hahmottamaan aineistoa entistä paremmin ja selkeyttämään sitä. Merkitsin eri väreillä kokemusasiantuntijoiden osallisuutta (vihreä), koettuja vaikuttamismahdollisuuksia (punainen) sekä lastensuojelun kokemusasiantuntijuuden kehittämistä (sininen) koskevat aineiston kohdat. Teemoiteltuani aineiston värikoodausta apuna käyttäen, siirsin aineiston kohdat teemojen mukaisesti omiin Word -tiedostoihin. Tämän jälkeen aloin luomaan itselleni yleiskäsitystä siitä, millaisia toistuvia teemoja ja ajatuksia teemoittelun avulla luodut kategoriat pitävät sisällään.

4.4 Tutkimuksen eettisyys

Eettisellä pohdinnalla on hyvin keskeinen rooli osana tutkimuksen tekoa. Tästä syystä on todella suositeltavaa, että tutkija pohtii tutkimukseen mahdollisesti kytkeytyviä eettisiä kysymyksiä jo etukäteen. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 19.) Pysin tutkielmaani tehdessä ottamaan eettisyyden huomioon jokaisessa tutkielman vaiheessa. Ennen varsinaista tutkielman teon aloittamista, perehdyin tutkimuseettisiin ohjeistuksiin kuten esimerkiksi Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) hyvän tieteellisen käytännön ohjeistuksiin. Ohjeistuksen tarkoituksena on hyvän tieteellisen käytännön edistäminen (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 4, jatkossa TENK). Myös tutkimuksen luotettavuuden näkökulmasta on tärkeää käyttää riittävästi aikaa tutkimuksen laadun varmistamiseen sekä pohtia tutkimuksen luotettavuutta jo alkuvaiheessa. Tieteellisessä tutkimuksessa tavoitteena on aina tuottaa luotettavaa tietoa. (Kananen 2017, 173–174, 189).

Tutkielman eettisen toteuttamisen kannalta koin tärkeäksi, että haastateltavilla on riittävästi tietoa tutkimuksesta ja sen toteuttamisesta ennen haastatteluun osallistumista. Tutkimuksen eettisyyden kannalta pidetäänkin tärkeänä, että haastateltavilla on tarvittavat tiedot tutkimuksesta ennen suostumuksen antamista (Hirsjärvi & Hurme 2011, 20). Haastateltavat saivat tietoa tutkimuksen ja haastattelun toteuttamisesta infokirjeestä, tietosuojaselosteesta sekä suostumuslomakkeesta. Lisäksi selitin haastateltavalle olennaiset tutkimuksen tietosuojaan ja etiikkaan liittyvät periaatteet ennen suostumuslomakkeen allekirjoittamista ja haastattelun aloittamista. Korostin esimerkiksi tutkimushaastatteluun osallistumisen vapaaehtoisuutta ja mahdollista keskeyttää haastattelu missä vaiheessa tahansa. Lisäksi tarjosin haastateltavalle mahdollisuutta kysyä mahdollisesti epäselviksi jääneistä asioista ennen haastattelua sekä sen jälkeen.

Annoin haastatteluun osallistuvien kokemusasiantuntijoiden myös itse päättää haluavatko he osallistua haastatteluun etänä vai paikan päällä jossakin yhdessä sovitussa haastatteluun soveltuvassa paikassa. Ajattelin tämän olevan tärkeää, jotta tutkimushaastatteluun osallistuvilla henkilöillä olisi turvallinen tila, jossa jakaa kokemuksiaan aiheesta.

Koen tutkimuseetiikan pohdinnan tutkielmassani tärkeäksi erityisesti sen vuoksi, että valitsemani kokemusasiantuntijuuteen kytkeytyvä aihe on sensitiivinen ja siihen liittyy henkilökohtaisia kokemuksia sekä tunteita. Lisäksi on tärkeää pitää mielessä, että

kokemustiedon jakaminen vaatii kokemusasiantuntijalta omien elämäkokemusten ilmi tuomista sekä myös vaikeiden asioiden sanottamista (Pohjola 2017, 313). Kokemusasiantuntijatyössä on tärkeää kiinnittää huomiota kaiken toiminnan eettisyyteen. Eettinen näkökulma on tärkeää huomioida, jotta hyvää tarkoittavalla työllä ei vahingossa aiheuteta harmia. (Barkman 2017, 8.) Ennen haastatteluiden toteuttamista perehdyinkin lastensuojelun kokemusasiantuntijuuden eettisiin ohjeisiin, joita voi hyödyntää kokemusasiantuntijan kanssa työskentelyn valmistelussa sekä tukena (Lastensuojelun keskusliitto 2021). Haastatteluiden toteuttamiseen liittyen pohdin etukäteen paljon sitä, että entä jos haastattelu herättää haastateltavissa ikäviä tunteita liittyen esimerkiksi haastateltavien aikaisempiin kokemuksiin liittyen, vaikka tutkielmani aihe ei suoranaisesti käsittele niitä. Ajattelen kuitenkin, että kokemusasiantuntijat ovat päättäneet itse lähteä mukaan kokemusasiantuntijatyöhön, mikä kertoo siitä, että he haluavat vaikuttaa lastensuojeluun tuomalla omia kokemuksiaan esille. Lisäksi uskoisin, että kokemusasiantuntijajärjestöissä käsitellään omien tunteiden ja kokemusten vaikutusta kokemusasiantuntijatyössä. Lisäksi uskon, että kokemusasiantuntijajärjestöt tarjoavat kokemusasiantuntijoille mahdollisuuden saada tukea ja jakaa ajatuksia erilaisiin tilanteisiin liittyen.

5 Kokemukset osallisuudesta ja vaikuttamismahdollisuuksista

Tässä luvussa esittelen tutkielmani tulokset, jotka pohjautuvat keräämääni haastatteluaineistoon. Olen jaotellut tulokset osiin asettamieni tutkimuskysymysten ja niiden valossa aineistosta esiin nousevien keskeisten teemojen mukaisesti. Tutkielman tuloksissa keskeisenä tavoitteena on tuoda lastensuojelun kokemusasiantuntijoiden oma ääni ja kokemukset kuuluviin. Tuloksien esittelyn yhteydessä havainnollistan tutkielman tuloksia aineistosta poimittujen sitaattien avulla.

Taustoituksena haastattelulle kysyin haastateltavilta, mikä sai heidät lähtemään mukaan kokemusasiantuntijatoimintaan. Syitä mukaan lähtemiselle nousikin aineistosta esille muutamia erilaisia. Suosituimpana syynä kokemusasiantuntijatoimintaan mukaan lähtemiselle aineistosta erottui haasteltavien oma yhteiskunnallinen kiinnostus sekä halu vaikuttaa. Lisäksi perusteina mainittiin myös muilta saatu kannustus kokemusasiantuntijaksi mukaan lähtemiselle. Kannustajina ovat toimineet niin ystävät, sosiaalityöntekijät ja sijaisperheiden vanhemmat. Myös auttamisen halu mainittiin yhtenä syynä mukaan lähtemiselle.

5.1 Kohtaamiset ja osallisuus lastensuojelun kokemusasiantuntijatyössä

Haastattelussa pyrin selvittämään lastensuojelun kokemusasiantuntijoiden omakohtaisia kokemuksia osallisuudesta kokemusasiantuntijatyössä. Koettu osallisuus oli yksi teemahaastattelulle asettamistani teemoista. Haastatellut kokemusasiantuntijat toivat haastattelussa esille hyvin monenlaisia omia kokemuksia liittyen osallisuuden kokemukseen ja sen muodostumiseen. Lähes kaikki kokemusasiantuntijat kuvasivat kohdanneensa sekä sellaisia tilanteita, joissa he ovat kokeneet itsensä osalliseksi, mutta myös niitä tilanteita, joissa osallisuuden kokemus jäi puuttumaan syystä tai toisesta. Aineistosta ilmenee hyvin laajasti myös syitä sille, miksi kokemus osallisuudesta joissakin tilanteissa on toteutunut tai jäänyt toteutumatta. Seuraavassa sitaatissa eräs haastateltava kuvaa olleensa mukana sellaisissa hankkeissa, joissa kokemusasiantuntijan osallistaminen on saanut aikaan hyvän kokemuksen.

”– – niin itse oon just ollu sellaisissa hankkeissa mukana ihan niinku alusta asti on osallistettu, että kyllä niitäkin on ja niistä on silleen joo hyviä kokemuksia”

Aineistosta on selkeästi havaittavissa, että kokemusasiantuntijoiden ja muiden lastensuojelun ammattilaisten sekä yhteistyökumppaneiden kohtaamisilla on hyvin keskeinen merkitys osallisuuden kokemuksen muodostumisen kannalta. Onnistuneen kohtaamisen sekä siihen liittyvän vuorovaikutuksen osapuolien välillä nähtiin selvästi vaikuttavan osallisuuden kokemuksen muodostumiseen sitä edistäen. Aineiston perusteella kokemusasiantuntijat näkevät tärkeänä sen, miten heidät otetaan vastaan kokemusasiantuntijoina. Tämän lisäksi olennaisena osallisuuden kokemuksen toteutumiseen vaikuttavana tekijänä nähtiin se, miten kokemusasiantuntijuuteen osana lastensuojelua ylipäättänsä suhtaudutaan.

” – mutta tosi hyvin on kyllä otettu vastaan ja niinku he kyllä oikeasti vaikuttaa et aina tosi kiinnostuneelta ja silleen innostuneena meistä – – ”

” Ihmiset on niinku ennemminkin ollut tosi innostunut, ettei niinku halua juuri kysellä niinku kysymyksiä ja monesti jossain ihan eri yhteyden palaverissa ne on ollu silleen hei vitsi voisit tulla meillekin joskus niinku puhumaan ja joo selkeästi näytetään semmoista kiinnostusta ja niinku vähän semmoista uteliaisuutta, mikä on hyvä – – ”

Aineistosta näkyy, että lastensuojelun yhteistyökumppaneiden aito kiinnostus ja uteliaisuus kokemusasiantuntijuutta sekä kokemusasiantuntijoita kohtaan nähtiin olennaisena kohtaamisissa. Aineiston mukaan kiinnostuksen osoittamisen voi nähdä lisäävän tunnetta siitä, että kokemusasiantuntijat ovat tervetulleita osallistumaan ja tuomaan omia ajatuksiaan esille.

Yhteistyökumppaneina toimivien ammattilaisten rooli nähtiin olennaisena kohtaamisissa ja osallisuuden kokemuksen toteutumisen kannalta. Heidän yhtenä keskeisenä roolinaan kokemusasiantuntijat näkivät osallisuuden mahdollistamisen. Eräs haastatelluista kuvasi ammattilaisten roolia osallisuuden mahdollistajina seuraavanlaisesti:

” – ammattilaisten tehtävä on rakentaa semmosseita tiloja ja paikkoja, joihin nuorten on mahdollista ja turvallista tulla heidän kanssaan niinku kehittämään. Ja se on heidän velvollisuutensa ”

Lisäksi kuten yläpuolella olevasta sitaatista ilmenee, ammattilaisten tehtävänä nähtiin sellaisten tilanteiden ja paikkojen luominen, jotka mahdollistavat kokemusasiantuntijalle ajatustensa

esille tuomisen turvallisesti. Aineistosta on havaittavissa se, että ammattilaisten rooli osallisuuden toteutumisen aikaansaajina kohtaamisissa on suuri ja merkityksellinen. Osallisuuden mahdollistajan rooliin nähtiin vaikuttavan sen, millaiset tiedot ja taidot ammattilaisella itsellään on kokemusasiantuntijoista ja kokemusasiantuntijuudesta. Aineistosta ilmenee kuitenkin myös näkemys siitä, että kaikilla lastensuojelun ammattilaisilla ei ole riittävästi tietoa kokemusasiantuntijuudesta.

”Kun kokemusasiantuntijuus lastensuojelussa on aika uusi juttu, että kuinka paljon just työntekijät tietää siitä”

Tämä tulee esille hyvin alla olevasta sitaatista, jossa kokemusasiantuntija kertoo tilanteista, joissa ammattilaisten näkemykset asiakasosallisuudesta ja sen hyödyntämisen mahdollisuuksista ovat laajentuneet kokemusasiantuntijan ehdottaessa asiakkaiden osallistamista johonkin tiettyyn asiaan liittyen. Sitaatissa tulee esille ajatus myös siitä, että kokemusasiantuntijuuteen kohdistuvan ymmärryksen laajentumisen esteenä saattaa olla esimerkiksi se, että työtä on aikaisemmin tehty tietyllä tavalla, jonka vuoksi uusien toimintamallien käyttöönotto voi olla jopa haastavaa.

”– – tosi useasti on silleen, et jos heittää jonkun asian jollekin vaik ammattilaiselle, että no hei, ootko miettinyt, että sielläkin voisi käyttää vaikka niinku asiakkaita vaikka osallistaa tai jotenkin niin sit ne on “niin muuten totta” tai jotenkin et he ei välttämättä useasti vaan oivaltanut sitä, että miten kaikessa niin kuin voisi oikeasti osallistaa asiakasta, koska se ei ole ollut ehkä se työn tekemisen tapa yleisesti”

”Se et ei ehkä ihan heti tule mieleen just hyödyntää omia omia niinku asiakkaita ja entisiä asiakkaita et siinä ajatusmaailmassa on vielä semmoista työstämistä”

Aineistosta on havaittavissa näkemys siitä, etteivät ammattilaisten tiedot kokemusasiantuntijoista tai kokemusasiantuntijuudesta ole riittävät tai niitä ei osata hyödyntää. Aineiston perusteella lastensuojelualan ammattilaisten vähäiset tiedot kokemusasiantuntijuudesta voivatkin vaikuttaa suoraan kokemusasiantuntijoiden kokemaan osallisuuteen. Osallisuuden kokemus voi jäädä puuttumaan täysin, mikäli ammattilaisilla ei ole riittäviä tietoja tai taitoja niistä keinoista, joilla kokemusasiantuntijoita voidaan ottaa osaksi

lastensuojelua. Kokemusasiantuntijuutta koskevan tiedon omaamisen nähtiin helpottavan kokemusasiantuntijoiden mukaan ottamista, mikä puolestaan tukee osallisuuden kokemuksen rakentumista.

”Se madaltaa sitä kynnystä ottaa mukaan siihen kun on tavallaan sitä tietotaitoa, että miten sitä voi tehdä turvallisesti kaikille turvallisesti ja motivoivalla tavalla ja niin, että se osallisuuden kokemus rakentuu”

Haastatellut lastensuojelun kokemusasiantuntijat toivat esille ajatuksen myös siitä, että osa lastensuojelun ammattilaisista ja muista yhteistyökumppaneista saattavat alussa suhtautua kokemusasiantuntijuuteen hieman varauksella.

”Jonkun verran kyllä niinku ammattilaisetkin on ehkä ollut välillä niinku semmoisia ehkä niinku hitaasti lämpeneviä tai silleen. Ollu silleen et okei mitä niinku teette ja näin”

”Et se on aika uusi ammatti, että toisaalta myös täytyy sanoa päättäjien tavallaan hyväksi myös silleen, että hienoa et uskaltavat kokeilla ja niinku kuitenkin kohdataan paljon myös hyviä kohtaamisia”

Selityksenä tälle aineistossa esitettiin esimerkiksi sitä, että kokemusasiantuntijuus on melko uusi toimintamalli suomalaisessa lastensuojelussa. Uuden toimintamallin käyttöön ottamisen ajateltiin voivan olla hitaasti tapahtuvaa sekä pitävän sisällään myös haasteita. Kokemusasiantuntijat ovat pyrkineet vaikuttamaan tähän esimerkiksi pitämällä ammattilaisille koulutuksia lastensuojelun kokemusasiantuntijuuteen liittyen, jotta ammattilaisten tieto kokemusasiantuntijuudesta kasvaisi ja jotta ammattilaisilla olisi osaamista hyödyntää kokemusasiantuntijoiden tietoa etenevissä määrin osana lastensuojelua ja sen kehittämistä.

5.2 Asenteiden ja arvostuksen vaikutus osallisuuden kokemukseen

Osallisuuden kannalta olennaisiksi seikoiksi kokemusasiantuntijoiden ja yhteistyökumppaneiden kohtaamisissa aineistosta nousivat esille arvostus ja asenteet. Nämä

kaksi käsitettä korostuivat aineistossa useissa kokemusasiantuntijoiden osallisuutta kuvaavissa haastateltavien pohdintoissa. Osa kokemusasiantuntijoista koki, ettei kokemusasiantuntijoiden arvostus lastensuojelussa ole riittävällä tasolla.

Haastattelija: Mikä teidän ajatus on siitä, että arvostetaanko lastensuojelussa kokemusasiantuntijoita riittävästi?

Kokemusasiantuntija: No tota sä laitoit sen määrään riittävästi niin siihen voisi melkein sanoa ei.

Kokemusasiantuntijat ikään kuin osittain arvioivat osallisuuden kokemustaan sen kautta, millaisia asenteita heihin oli kohdistettu ja oliko heitä kohtaan osoitettu arvostusta kohtaamisissa. Yleinen asenneilmapiiri kokemusasiantuntijoita ja kokemusasiantuntijuutta kohtaan nähtiin olevan yhtenä haasteena osallisuuden kokemuksen muodostumiselle. Epäarvostuksen ja epämieluisien asenteiden kohtaamisen vuoksi osallisuuden kokemus saattoi jäädä kokonaan puuttumaan. Kokemusasiantuntijat kokivat, että olemassa olevan asenneilmapiirin muuttaminen on haasteellista. Vallitsevan asenneilmapiirin muuttaminen nähtiin jopa haastavampana kuin rakenteiden luomisen kokemusasiantuntijuudelle lastensuojelussa.

”Rakenteet on mun mielestä helpompi tehdä. On niinku helpompi kirjoittaa johonkin paperiin, että nyt tulee tällöinen tyyppi ja sinne tulee tällöinen tällöistä toimintaa, mutta sitten se yleinen asenneilmapiiri on paljon vaikeampi muuttaa ja sitten tuli uusia kokemusasiantuntijoita tai ei, niin ne törmää aina sitten siihen samaan asenneilmapiiriin”

Osa haastatelluista kokemusasiantuntijoista kertoi kokemusasiantuntijatyössä kohdanneensa epäarvostusta. Aineiston perusteella kokemusasiantuntijat valitettavasti törmäivät työssään epämieluisiin asenteisiin, jotka vaikuttavat osallisuuden kokemukseen sitä heikentävästi. Asenteisiin liittyen aineistossa yhtenä osallisuuden kokemusta heikentävänä tekijänä nähtiin olevan kokemusasiantuntijuuteen ja kokemusasiantuntijoihin kohdistuvan epäilyn. Kokemusasiantuntijat kertoivat työssään kohdanneensa heihin kohdistuvaa epäilyä yhteistyökumppaneina toimineiden ammattilaisten suunnalta. Osallisuuden kokemuksen syntymisen näkökulmasta kokemusasiantuntijat toivatkin esille toiveen siitä, että kohtaamisiin voitaisiin osallistua avoimin mielin ja ilman turhaa negatiivista epäilyä.

”No varmaan tärkein on se, et niinku et on just niinku silleen hyvät suhteet ja niinku just jätetään semmoinen niinku negatiivinen semmoinen epäily ja semmoinen pois et niinku että avoimin mielin hypättäisiin niinku kokeilemaan”

Osallisuuden kokemukseen vaikuttavista asenteista ja epäilyistä puhuessaan kokemusasiantuntijat nostivat esille negatiivispainotteisia ennakkoluuloja, joita he ovat toiminnassaan kohdanneet. Lastensuojelun kokemusasiantuntijana toimineet haastatellut ovat esimerkiksi ammattilaisten puolelta käsin törmänneet erilaisiin olettamuksiin itsestään. Nämä olettamukset ovat esimerkiksi voineet liittyä siihen, millaisia lastensuojelun asiakkaat tai kokemusasiantuntijat ryhmänä ovat tai miten heidän odotetaan käyttäytyvän tai toimivan.

”– yhen johtavan sosiaalityöntekijän kanssa niin tota on jääny elävästi mieleen se niinku kommentti et wau niinku sä et näytä sellaiselta perinteiseltä lastensuojelun asiakkaalta”

”Mut se taas on silleen wau ku me mennään paikalle ihan niinku silleen tavallisen oloisena fiksunäköisena ihmisenä”

”Tehtiin se sit siellä ja sit me saatiin siitä jälkikäteen vaan kommenttia, että tota, että työntekijät ei ollut uskonut, että se oli meidän meidän kirjoittamaan tekstiä koska se oli ollut liian hyvää tekstiä heidän mielestään”

Kokemusasiantuntijat mainitsivat kohdanneensa tilanteita, joissa ammattilaisten odotukset heitä kohtaan ovat olleet ikään kuin vähätteleviä. Tämä tulee esille hyvin esimerkiksi yllä olevasta aineiston sitaatista, jossa haastateltu kuvasi työntekijän olleen yllättänyt kokemusasiantuntijan aikaansaannoksesta. Tällaisissa tilanteissa ammattilaiset ovatkin saattaneet jopa yllättyneinä kommentoida ja kehua kokemusasiantuntijoiden toimintaa kokemusasiantuntijoille itselleen. Kehumisesta huolimatta taustalla ollut mahdollinen oletus kokemusasiantuntijoiden osaamattomuudesta tai tiettyyn muottiin asettumisesta koettiin estävän osallisuuden kokemuksen muodostumisen.

Kohdatuista asenteista ja niiden vaikutuksesta osallisuuden kokemukseen kertoessaan kokemusasiantuntijat kuvasivat myös yleisemmällä tasolla lapsiin ja nuoriin kohdistuvia

asenteita. Eräs haastatelluista kokemusasiantuntijoista pohtikin sitä, että yhteistyökumppaneiden lapsista ja nuorista tuottaman huonon puheen voi nähdä kuvaavan todellisuudessa paljolti sitä, miten heidän osallisuutensa nähdään ja mitä heistä vaikuttajina ammattilaisten rinnalla ajatellaan.

”kuulen niinku huonoa puhetta nuorista edelleen noissa työryhmissä niin mun mielestä se kertoo sen että kuinka paljon meitä osallisena pidetään”

”Kyllä mun mielestä ne asenteet oikeasti, asenteet ja leima. Ja ehkä sitten tietysti niinku liittyy molempiin näihin, mutta myös median vastuu, että millä tavalla meitä lastensuojelun entisiä ja nykyisiä asiakkaita käsitellään niin kuin julkisessa puheessa”

” – – mä kuuntelen sitä puhetta mitä ammattilaiset tuottaa siitä, että miten he esimerkiksi puhuu heidän asiakkaistaan tai omista lapsistaan tai heidän tietotasostaan, heidän motivaatiostaan ja jostain muusta tommosta, niin se on semmoinen oikea paljastus pinta silleen, että mitä he ajattelee niin kuin kehittäjinä heistä – –”

Kohdattujen asenteiden ja arvostuksen vaikutuksia osallisuuden kokemukseen kuvatessaan kokemusasiantuntijat pohtivat myös kohtaamansa arvostuksen aitoutta. Aineistossa he kuvasivat kokemuksiaan siitä, että heidät on toimijoina saatettu ikään kuin nostaa jalustalle. Kehut ja jalustalle nostaminen koettiin liittyvän sellaisiin asioihin, joita tavallisesti ei välttämättä nähtäisi tarpeellisena kehua, mutta kokemusasiantuntijoiden kohdalla näin tehtiin. Ikään kuin kokemusasiantuntijoiden tekemänä jokin toiminta nähtäisiin yhteistyökumppaneiden näkökulmasta jollakin lailla hienompana suorituksena kuin jonkun toisen tekemänä. Jalustalle nostamiseen liittyen huolena nähtiin se, ettei kokemusasiantuntijoiden aito ääni pääse tällöin kuuluviin. Jalustalle nostaminen nähtiinkin osallisuuden toteutumisen kannalta haitallisena toimintana.

Aineiston perusteella tällaisen jalustalle nostamisen taustalla nähtiin voivan olla leimaavat käsitykset lastensuojelun asiakkaista sekä heidän kyvyistään toimia tai tehdä asioita. Alla olevassa aineiston sitaatissa kokemusasiantuntija kuvaa jalustalle asettamisesta seuraavan

toiseuttamista. Kokemusasiatuntija pohti niin sanotun jalustalle nostamisen aiheuttavan sen, ettei kokemusasiatuntijoiden ääntä oikeasti kuulla.

”niinku lastensuojeluun liittyvät leimat, jota ammattilaiset myös toistaa niille nuorille, että jos joku sanoo jotakin niinku suunnilleen, niinku kokonaiselt lauseelta kuulostavaa niin ammattilaiset on aina jotenki super liikuttuneita siitä, että se sai kokonaisen lauseen sanottua ja se on niinku yks tapa toiseuttaa sitä jengiä on se, että se niinku nostat jotenkin jalustalle sen että vau ne osaa tuottaa hienoja lauseita, koska sit sä et niinku kuule mitä ne sanoo”

Osallisuuden kokemuksen kannalta tärkeänä nähtiin tasa-arvoisuus suhteessa muihin osapuoliin ja yhteistyökumppaneihin. Seuraavassa sitaatissa kokemusasiatuntija kuvaa, että kokemusasiatuntijoiden arvostamisesta huolimatta heitä ei välttämättä koeta tasa-arvoisina yhteistyökumppaneina, mikä näkyy esimerkiksi juuri jalustalle asettamisena. Tasa-arvon ei nähty toteutuvan silloin, kun kokemusasiatuntija nostetaan jalustalle.

”Mun mielestä arvostetaan niinku yleisesti ottaen joo arvostetaan, mutta sitten ehkä niinku semmonen, mikä itseä on häirinnyt, että et ei kuitenkaan selkeästi koeta silleen tasa-arvosena. Miten se näkyy, niin useimmiten on se, et pyritään nostamaan ihan hirveästi jalustalle. Ja jos sä nostat jalustalle niin sä et kohtelee tasavertaisena”

”Jos nostetaan hirveästi jalustalle ja sen erityisasemaan et nyt kuunnellaan, kun tämä nuori puhuu ja kaikki uskotaan häntä ja ei kukaan kyseenalaisteta niin niin vaikka siinä olisikin hyvä intentio taustalla, niin se ei ole tasavertaista kohtelua”

Aineistosta ilmeni huoli siitä, että kokemusasiatuntijan nostaminen jalustalle saattaisi aiheuttaa sen, ettei heidän näkemyksiään uskalleta haastaa. Tämän puolestaan nähtiin aiheuttavan sen, ettei tilanne ole aidosti tasa-arvoinen, eikä aito osallisuus toteudu, mikäli molemmat osapuolet eivät voi tuoda omia näkemyksiään avoimesti ja rohkeasti esille.

5.3 Näennäinen osallisuus

Yhtenä aineistosta todella vahvasti esiin nousevana keskeisenä teemana oli osallisuuden aitous. Tämä nousi aineistossa esille siten, että haastatellut kokemusasiantuntijat kertoivat toiminnassa ja yhteistyössä kohdanneensa sellaista osallisuutta, joka ei todellisuudessa mahdollista aitoa osallisuutta tai osallisuuden kokemusta. Aineistossa kokemusasiantuntijat kutsuivat tätä näennäiseksi osallisuudeksi. Näennäisellä osallisuudella tarkoitettiin sitä, että kokemusasiantuntijoita otettiin mukaan esimerkiksi kehittämissyihin, mutta heidän ääntensä ei tosiasiaa kuitenkaan kuultu, eikä heille välttämättä annettu todellisia mahdollisuuksia vaikuttaa. Kokemusasiantuntijat ikään kuin otetaan mukaan, mutta syvempi ja aidompi osallisuus tilanteessa jää kuitenkin puuttumaan. Näennäisen osallisuuden nähtiin heijastavan sitä, ettei lastensuojelun kokemusasiantuntijuudessa ole vielä sisäistetty aidosti osallistavaa ajattelutapaa.

”semmoinen aito ikään kuin osallistava ajattelutapa ei ole vakiintunut”

Tällaisissa tilanteissa kokemusasiantuntijat mukaan ottavilla tahoilla saattaa olla se käsitys, että kokemusasiantuntijoiden ja asiakkaiden osallisuus toteutuu jo siinä kohtaa, kun heidät pyydetään mukaan johonkin esimerkiksi lastensuojelun kehittämiseen tähtäävään tilaisuuteen. Tämä käsitys nähtiin kuitenkin vääristyneenä ja osallisuuden kokemuksen muotoutumiseen nähtiin liittyvän paljon muutakin kuin ainoastaan osallistumisen.

Haastattelussa kokemusasiantuntijat toivat esille useita esimerkkejä liittyen näennäiseen osallisuuteen sekä heidän kokemuksiinsa siitä, milloin ja miten he ovat kohdanneet näennäistä osallisuutta lastensuojelun kokemusasiantuntijatyössä. Kokemusasiantuntijat kuvasivat esimerkiksi sellaisia tilanteita, joissa he ovat osallistuneet tilaisuuteen tavoitteena vaikuttaa johonkin lastensuojeluun liittyvään seikkaan. Tilanteessa kuitenkin kokemusasiantuntijat ovat saattaneet huomata, ettei heidän näkemyksillään tai ideoillaan ole merkitystä lopputuloksen kannalta.

”mun mielestä hyvä esimerkki tästä näennäisestä osallisuudesta ja nuorten kuulemisesta oli siis joskus kun mä aloitin tos kehittäjä ryhmässä ja sitten meille tuli niinku pyyntö siitä, että oli hanke joka oli jo loppunut ja että käytäisiin niinku heidän loppuraportti läpi ja kerrottaisiin et mitä hyvää siinä on. Ja siis sitten kun

tätä niinku miettii tälleen niin mulla oli semmoinen idea että ok että täähän on tosi kiva, että he halua kuulla, mutta sitten todellisuudessa kun mennään siihen syvemmälle niin ensinnäkin tää on joku semmoinen hanke mihin mä en voi enää vaikuttaa että ihan sama mitä mä sanon niin se ei niinku mene minnekään

” – on vieläkin semmosta vähä näennäisosallisuutta. Jos esim. on joku hanke missä halutaan kehittää tiettyä asiaa, niin kokemusasiantuntijat pitäisi ottaa ihan alusta saakka mukaan, että se pystyy vaikuttamaan siihen, että mihin suuntaan mennään yhdessä ihan alusta saakka. Ja valitettavasti monesti se on silleen, että kokemusasiantuntija pyydetään mukaan siihen hankkeeseen sen jälkeen kun ollaan vähän niinku päätetty, että mitä asioita myös mihin niin suuntaan viedään sitä hanketta ja juttua ”

Edellä kuvattuihin kokemuksiin liittyen kokemusasiantuntijat kuvasivat sitä, etteivät he kyseisissä tilanteissa kokeneet itseään aidosti osallisiksi. Näennäisen osallisuuden nähtiinkin olevan seurausta esimerkiksi sellaisista tilanteista, joissa kokemusasiantuntijoiden mielipiteitä johonkin käsiteltävään asiaan kysyttiin vasta asian käsittelyn loppupuolella. Tällaisissa tilanteissa kokemusasiantuntijat toivat esille, etteivät koe itseään aidosti osallisiksi.

Näennäisen osallisuuden rinnalla toisena olennaisena käsitteenä aineistossa oli kiintiökokemusasiantuntijan käsite. Kiintiökokemusasiantuntijalla tarkoitettiin aineistossa kokemusasiantuntijaa, joka pyydetään paikalla sen vuoksi, että asiakasosallisuuden saatetaan nähdä toteutuvan ainoastaan sillä, että yksi kokemusasiantuntija on pyydetty paikan päälle. Kiintiökokemusasiantuntijuuden käsitteen nähtiin liittyvän läheisesti joissakin kohtaamisissa ilmenevään näennäisen osallisuuden käsitteeseen.

”Tai siis mä näen paljon semmoista niinkun näennäistä arvostusta just et et niinku hankkeisiin ollaan nyt paljon palkattu tai sitten pyydetty puhumaan kokemusasiantuntijoita ja se tosi ihanaa nähdä ja se on arvokasta. Osassa hankkeessa ne tosin on semmosia kiintiönuoria, että nyt on niinku osallisuus on toteutunut kun me ollaan tänne yks nuori pyydetty – – ”

”mun mielestä pitää olla kans varovainen, että siitä ei ole tule semmoinen trendi, että on semmoinen kokemusasiantuntija paikalla vaan sen takia, että halutaan merkata et kokemusasiantuntija on paikalla”

”Ja siis mun mielestä se on.. saatetaan olla sokeita sille, että me hyödynnetään kokemusasiantuntijaa silleen trendinomaisesti, että saattaa olla semmoinen vääristynyt mielikuva, että nyt meillä on aito osallisuutta, vaikka se tosiaan ei ole ehkä niinku niin puhdasta osallisuutta, kun se voisi olla, jos tosiaan ei toimittais sillee trendinomaisesti et hei nyt kaikkialla puhutaan just siitä, että on hyvä jos on kokemusasiantuntija mukana ja näin, mut ei ehkä ymmärretä vielä mitä se aito yhteistyö tarkoittaa”

Kiintiökokemusasiantuntijuuteen liittyen haastatteluissa nousi esille näkemys siitä, että kokemusasiantuntijoiden osallistaminen saatetaan tällä hetkellä ajatella trendinä. Eräs kokemusasiantuntijoista nosti esille näkemyksen siitä, ettei aidon yhteistyön merkitystä tunnisteta silloin, kun kokemusasiantuntijoiden osallistaminen perustuu trendiin.

Näennäisestä osallisuudesta kertoessaan kokemusasiantuntijat kertoivat myös tilanteista, joissa heidän näkemyksien esittämistä tai niiden huomioon ottamista on jollakin tavalla rajoitettu tai ohjailtu. Yksi kokemusasiantuntijoista kertoi esimerkkinä, että heitä on saatettu esimerkiksi pyytää kertomaan positiivisia asioita esimerkiksi jostakin hankkeesta tai ideasta.

”– ja sitten toinen oli se että meiltä pyydettiin pelkästään niitä hyviä asioita eli meillä ei annettu tilaa sille että me saataisiin sanoa että tämä on huono juttu tää teidän hanke minkä te ootte tehnyt”

”Meil ei oo oikeasti minkään sortin mahdollisuutta vaikuttaa siihen, vaan haluttiin kuulla nuorilta vaan, et mikä tässä on hyvää, jotta sitten voidaan vielä viestii eteenpäin, että nuoria on nyt kuultu ja heidän mielestään on hyvä juttu”

Aineistossa pohdittiin, että tämän kaltaisen ohjeistuksen pohjalta kokemusasiantuntija ei pääse välttämättä aidosti tuomaan esille ajatuksiaan ja mielipiteitään asiasta. Tällaisissa tilanteissa osallisuuden ei nähty olevan aitoa, koska mahdollisuutta aitoon näkemysten esittämiseen ei

annettu. Osallisuuden kokemuksen kannalta onnistuneina kokemusasiantuntijat näkivät ne tilanteet, joissa heillä on ollut mahdollisuus kertoa ajatuksistaan aidosti niin että heidän näkemyksensä todella kuullaan ja niillä todella aidosti vaikutusta.

5.4 Vaikuttamismahdollisuudet lastensuojelun kokemusasiantuntijatyössä

Haastattelussa pyrin selvittämään lastensuojelun kokemusasiantuntijoiden ajatuksia siitä, kokevatko he voivansa vaikuttaa lastensuojeluun kokemusasiantuntijatyön kautta. Vaikuttamismahdollisuudet olivatkin yksi teemahaastattelulle asettamistani teemoista. Kokemuksia vaikuttamismahdollisuuksista kuulemalla halusin luoda käsityksen siitä, annetaanko kokemusasiantuntijoille nykypäivänä mahdollisuuksia vaikuttaa lastensuojeluun ja miten kokemusasiantuntijat itse kokevat omat mahdollisuutensa vaikuttamiseen. Tutkielmani aineistosta voikin tehdä paljon havaintoja kokemusasiantuntijoiden vaikuttamismahdollisuuksiin liittyen. Aineisto antoi myös paljon tietoa siitä, millaisilla asioilla oli vaikutusta vaikutusmahdollisuuden kokemukseen.

Jokaisella haastattelemallani kokemusasiantuntijalla oli erittäin vahva kokemus siitä, että he pystyvät vaikuttamaan lastensuojeluun kokemusasiantuntijatyön avulla. Lisäksi kokemusasiantuntijat kokivat, että nykyään heille myös annetaan mahdollisuuksia ja tiloja vaikuttaa. Eräs haastatelluista kokemusasiantuntijoista kuvasi kokemusasiantuntijatoiminnan vaikutusta seuraavalla tavalla:

”– nykyään on oikeasti vaikutusta. On todellakin on, on monissa paikoissakin. Voisi olla jälleen kerran voisi olla enemmänkin”

”Uskon, että on varmasti pystytään niinku vaikuttaa”

Vaikuttamismahdollisuuksien nähtiin jopa olevan yksi keskeisimmistä syistä kokemusasiantuntijatoimintaan mukaan lähtemiselle. Useat aineiston kokemusasiantuntijat sanoivat lähteneensä kokemusasiantuntijatoimintaan mukaan, kun olivat ymmärtäneet heillä sitä kautta olevan todellisia mahdollisuuksia vaikuttaa lastensuojeluun ja sen kehittämiseen. Vaikuttaminen nähtiin siis erityisen oleellisena osana kokemusasiantuntijana toimimista.

”sitten kun tuli tuli käymään sitten ryhmätoiminnassa niin niin sitten ensimmäisiä kertoja tuli semmoinen fiilis, että ei ole pelkästään vaan semmoisia korulauseita. Et oikeasti se mitä niin kun niin sanotusti luvattiin niin se myöskin oli sitä”

”– – meidän ensimmäisessä tapaamisessakin me käsiteltiin just siis tota lapsistrategiaa, joka nyt on niinku täytöntöönpanossa, mutta silloin oli vasta alkamaisillaan niin jo siinä vaiheessa kun ensimmäisen kerran mä astun ovesta sisään, niin me tehdään ministeriölle jotain kannanottoa tai jotain muuta vastaavaa, niin kyllä kävi silleen suht selväksi, että tässä tehdään niinku oikeaa muutosta ja niin tällä tiellä edelleen ollaan”

Vaikuttamismahdollisuuksista ja niiden ilmenemisestä kysyttäessä useat haastatelluista kokemusasiantuntijoista toivat esille mahdollisuuden kehittämistyöhön yhdessä muiden ammattilaisten kanssa. Vaikuttamismahdollisuuksien toteutumisen näkökulmasta osallistuminen erilaisiin tilaisuuksiin muiden lastensuojelun kehittäjien ja päättäjien kanssa nähtiin keskeisenä. Tällaisia tilaisuuksina mainittiin esimerkiksi erilaiset hankkeet, kehittämisryhmät sekä työryhmät. Tällaisten tilanteiden nähtiin aineistossa ikään kuin mahdollistavan vaikuttamismahdollisuuden syntyminen ja luovan tiloja vaikuttamiselle. Samaan tilaan pääsemisen muiden ammattilaisten kanssa nähtiin mahdollistavan kokemustiedon jakamisen sekä sitä kautta vaikuttamisen. Eräs kokemusasiantuntija kuvasi samaan tilaan pääsemisen olevan osoitus siitä, että toiminnalla on vaikutusta.

”– – Sitten meillä on tämä mahdollisuus mennä näihin kehittäjäryhmiin ja työryhmiin ja sinne rakenteisiin niinku ammattilaisten rinnalle ––”

”– –Mut joo koen että sillä on oikeasti vaikutusta ja ihan se että pääsee niinkun niiden ihmisten kanssa samaan tilaan jotka asioista päättää niin on jo mulle semmonen aika iso osoitus siitä että kyllä niinkun tällä on vaikutusta ja jos ei ole, niin sitten se on niiden kuulijoiden häpeä”

”– – meillä on mahdollisuuksia aidosti aidosti vaikuttaa ja sitten öö päästä vaiks sellaisiin joihinkin pyöreän pöydän keskusteluihin tai hankkeisiin mukaan niinku kehittämään mist me voidaan niin kuin meillä on myös mahdollisuus ikään kuin

ohjata sitä johonkin suuntaan siinä samassa määrin kenellä tahansa siellä osallistujalla on”

Erilaiset kokemusasiantuntijoiden mainitsemat ammattilaisten kehittämisryhmät tai työryhmät eivät olleet kuitenkaan ainoita paikkoja, joissa koettiin mahdollisuuksia vaikuttaa. Kokemusasiantuntijat kertoivat heillä olevan vaikutusmahdollisuuksia myös esimerkiksi korkeakouluissa sosiaalialan opiskelijoiden parissa. Aineiston mukaan alan opiskelijoille pidetyt luennot tai tilaisuudet antavat kokemusasiantuntijoille mahdollisuuden vaikuttaa siihen, millaista ammattilaisten tieto lastensuojelun kokemusasiantuntijuudesta tulee olemaan tulevaisuudessa lastensuojelussa.

”Itse olen käynyt siis juuri korkeakouluille ja yliopistoille myös niin sosionomi ja sosiaalityöntekijä opiskelijoille vetämässä erilaisia settejä”

Opiskelijoiden opettamisen lisäksi kokemusasiantuntijat kertoivat järjestäneensä koulutuksia kokemusasiantuntijuudesta myös lastensuojelun ammattilaisille. Myös tämä nähtiin yhtenä mahdollisuutena vaikuttaa sekä lastensuojelutyön kehittämiseen että kokemusasiantuntijuutta koskevan tietoisuuden lisäämiseen.

”Me ollaan siellä sen takia, jotta se kenttä voisi niinku olla meidän mielestä parempi, jotta joku opiskelija vois hyötyä, jotta joku ammattilainen voi saada lisää työkaluja”

Opiskelijoiden ja lastensuojelun ammattilaisten kanssa tehdyn työn lisäksi kokemusasiantuntijat kuvasivat heillä olevan vaikutusmahdollisuuksia myös lastensuojelun asiakkaina olevien lasten ja nuorten parissa työskennellessä.

”me osataan ymmärtää nuoria ja helposti me voidaan olla iso suuri tuki heille”

”järjestetään siis tässä näit nuorille matalan kynnyksen tapahtumia esim noit foorumeita siellä toimin tietyllä tapaa vertaisen roolissa”

Tutkielman aineistosta ilmeni havainto siitä, että vaikuttaminen ja vaikuttavuus ovat vaikeasti mitattavissa olevia käsitteitä. Vaikuttamismahdollisuuksia ja aikaansaannoksia pohtiessaan

kokemusasiantuntijat kuvasivat vaikutusten useimmiten olevan vaikeasti arvioitavissa. Keskeisimpänä syynä vaikuttamismahdollisuuksien haastavaan arvioimiseen todettiin olevan vaikutusten varsin hidas näkyminen. Vaikuttamistyön aikaansaannoksien nähtiin usein olevan havaittavissa vasta pitkän ajan kuluttua.

”-- Niin tota niin nii kyl mä ajattelisin, että pystytään vaikuttamaan ja just niinku et et se on tosi hidasta. Usein sitä tulee viiveellä, että just että paljon se sitten oikeasti vaikuttaa et lausutaan johonkin lakimuutokseen --”

”-- sitä on saanut kyllä itse nähdä ja kokea ja että miten ne viestit on mennyt eteenpäin. Tietysti ne on hitaita prosesseja ja eikä tässä 2 vuoden aikana todellakaan niinku nää vielä kaikkea työnsä tulosta eikä varmaan niinku no ehkä seuraavan 5 vuoden aikana voi mieltä silleen, että mitä nyt tällä hetkellä tehty työ on tuottanut”

Edellisessä sitaatissa tulee esille se, että työn tulos on nähtävissä mahdollisesti jopa useiden vuosien viiveellä. Tämän vuoksi vaikuttavuuden ja vaikutusmahdollisuuksien arvioiminen juuri tässä hetkessä ei aina ole helppoa.

Lisäksi vaikuttavuuteen liittyen aineistosta nousi esille näkemys siitä, että kokemusasiantuntijoilla on vaikutusmahdollisuuksia myös hyvin eri tasoilla. Tätä näkemystä perusteltiin sillä, että kokemusasiantuntijatyö itsessäänkin paikantuu monille eri tasoille, kuten esimerkiksi lastensuojelun asiakkaina olevien lasten ja nuorten kanssa tehtävään työhön, ammattilaisten kanssa tehtävään kehittämistyöhön ja korkeakoulujen opiskelijoille järjestettyihin koulutustilaisuuksiin.

” Vaikuttamisenkin voi käsittää niin monella tavalla, että mä kyl koen, et voidaan vaikuttaa ja aika silleen monella eri tasolla”

”Tosi vaikee mitata mihin ollaan suoraan vaikutettu, mut kyllä meillä varmaan sellaista välillistä vaikutusta on aika paljonkin”

” Se on vähän vaikea niinku mitata, että mihin me ollaan suoraan vaikutettu. Et kylhän me ollaan vaikutettu siihen mielikuvaan ja toimintakulttuuriin ja

lastensuojelun kehittämiseen ylipäättään, koska tosiaan mainitsin niin silloin 10-11 vuotta sit se oli vähä niinku outoa ja toimintakulttuurin vastaista pistää nuoret ja päättäjät samaan tilaan keskustelemaan ja näin”

Haastatellut toivat esille, ettei kaikilla kokemusasiantuntijoilla syystä tai toisesta ole samanlaisia mahdollisuuksia vaikuttaa. Erilaisten vaikutusmahdollisuuksien nähtiin asettavan kokemusasiantuntijat epätasa-arvoiseen asemaan keskenään. Aineistosta oli havaittavissa myös joitakin vaikuttamismahdollisuuksia rajaavia tekijöitä. Tähän liittyen yksi esille tullut oli se, että kommunikointitaidot sekä -mahdollisuudet voivat valitettavasti rajata vaikuttamismahdollisuuksia.

”--kykenettekö ilmaisemaan itseään sanallisesti ja kirjallisesti vaikuttaa hirveän paljon siihen, että minkälaisiin ja Suomen kielellä vaikuttaa hirveästi siihen, että minkälaisia mahdollisuuksia sinulla on olla niinku toimia esim. kokemusasiantuntijana kehittämässä et ja ja sellainen niinku semmoset mahdollisuudet, niinku kaikille olla vaikuttamassa vielä niinku tosi sellaisessa lapsenkengissä --”

Yhtenä vaikuttamismahdollisuuksia rajaavana tekijänä aineistossa mainittiin myös sijainti. Suomessa todettiin olevan useita lastensuojelun kokemusasiantuntijajärjestöjä. Tästä huolimatta joillakin paikkakunnilla kokemusasiantuntijoilla oli paremmat mahdollisuudet vaikuttaa kuin jollakin toisella paikkakunnalla. Esimerkiksi kokemusasiantuntijajärjestöjen nähtiin paikantuvan erityisesti isommille paikkakunnille, kun taas pienellä paikkakunnalla asuvan henkilön voi olla haastavaa päästä osaksi järjestötoimintaa.

”Kaikista niinku pienemmistä paikoista ei välttämättä niin kun saada hyödynnettyä sitten sitä kokemusasiantuntija ääntä niin kun asioihin”

”Mutta meillä Suomessa on myös tosi vaikuttavaa kokemusasiantuntijatoimintaa”

Vaikuttamisen ja vaikuttavuuden hankalasta mitattavuudesta sekä kohdatuista haasteista huolimatta, kokemusasiantuntijat olivat varmoja siitä, että heillä on mahdollisuuksia vaikuttaa ja kokemusasiantuntijatoiminta on vaikuttavaa.

5.5 Portinvartijuus osallisuutta ja vaikuttamismahdollisuuksia rajaamassa

Aineistosta on löydettävissä useampi maininta niin sanotusta kokemusasiantuntijuuden portinvartijuudesta. Aineistossa tällä tarkoitetaan sitä, että esimerkiksi sosiaalityöntekijät, laitosten työntekijät tai sijaisvanhemmat saattavat ohjata joitain nuoria kokemusasiantuntijatoiminnan pariin, kun taas joitain eivät. Portinvartijuuden nähtiin perustuvan siihen, että ne lastensuojelun nykyiset tai entiset asiakkaat ohjataan kokemusasiantuntijuuden pariin, joiden nähdään jollakin perusteella olevan ikään kuin sopivia kokemusasiantuntijoiksi.

”Paljon näkee semmosii et vedetään niit rajoja siitä et ketkä saa osallistua ja mihin saa osallistua”

” – me mainostetaan et kutsukaa teidän nuoret mukaan ja laitetaan siis kissan kokoisilla kirjaimilla, et jokainen nuori kutsutaan nii silti me kuullaan niis suunnittelutyöryhmissä, että he pohtii et ketkä heidän nuorista olisivat tähän sopivia”

” – siel on kuitenkin sosiaalityöntekijöitä, laitoksien ohjaajia ja sijaisvanhempia, jotka sit niin ku on siel portinvartijoina et teistä ei oo tähän, joten te ette mene sinne – –”

Kokemusasiantuntijuuden näkökulmasta tämän kaltainen portinvartijuus nähtiin osallisuuden rajoittamisena. Toisille annetaan mahdollisuuksia osallistua esimerkiksi lastensuojelun kehittämiseen, kun taas toisille ei. Tämän kaltaisen osallisuuden rajoittamisen nähtiin asettavan ihmiset hyvin epätasa-arvoiseen asemaan keskenään.

5.6 Lastensuojelun kokemusasiantuntijuuden kehittäminen

Yhtenä tutkielmani tutkimushaastattelun teemana oli lastensuojelun kokemusasiantuntijuuden ja kokemusasiantuntijoiden osallisuuden kehittäminen. Aineistosta nousi vahvasti esiin tarve lastensuojelun kokemusasiantuntijuuden kehittämiseksi. Tämä tuli aineistossa ilmi siten, että kokemusasiantuntijat totesivat olemassa olevan tarpeen kehittämiseksi ja toivat esille laajasti

kehittämisideoita. Lisäksi kerätystä aineistosta tuli hyvin paljon ja monipuolisesti esille kokemusasiantuntijoiden omia ehdotuksia kokemusasiantuntijoiden osallisuuden sekä vaikutusmahdollisuuksien lisäämiseksi. Haastateltujen kokemusasiantuntijoiden esille tuomat olivat osittain yhtenäisiä keskenään ja kohdistuivat luonnollisesti lastensuojelun kokemusasiantuntijatoiminnassa koettuihin ongelma-kohtiin.

Kehittämispuheeseen kytkeytyi puhe lastensuojelun kokemusasiantuntijuudessa jo tapahtuneesta kehityksestä. Nykyistä tilannetta ja tapahtunutta kehitystä ikään kuin verrattiin siihen, millaista lastensuojelun kokemusasiantuntijuus on aikaisemmin ollut. Kaikki haastateltavat kokivat, että lastensuojelun kokemusasiantuntijuus on viime vuosien aikana kehittynyt todella paljon. Positiivista kehitystä nähtiin tapahtuneen esimerkiksi kokemusasiantuntijuuteen kohdistuvissa asenteissa sekä kokemusasiantuntijoiden asiantuntemuksen hyödyntämisessä lastensuojelussa. Kokonaisuudessaan kokemusasiantuntijoiden osallisuuden nähtiin siis lisääntyneen viime vuosien aikana. Lisäksi aineistosta nousi esiin vahva näkemys siitä, että kokemusasiantuntijuus osana lastensuojelua tulisi vakiintumaan tulevaisuudessa vielä nykyistä enemmän.

”15 vuotta sitten olisi siis ollut niinku eikä tullut kysytty niinku kysymykseenkään että nuoria tai ja asiakkaita otettaisiin mukaan millään tavalla kehittämään lastensuojelua tai tarkastellaan lakilausuntoja, antamaan niinku mielipidettä siihen, että se että on kehittynyt niinku tähän pisteeseen”

”Pikkuhiljaa alkaa vakiintumaan se niin ku rooli tai asema”

”Kyl mä koen, että meillä on niinku aika vakiintunut, mutta totta kai niinku aina saisi olla enemmän ja varmasti tuleekin siis niinku enemmän käyttöön”

Jo tähän mennessä tapahtuneesta kehityksestä huolimatta aineistosta nousi esille useita ajatuksia kehittämistarpeista lastensuojelun kokemusasiantuntijuuteen liittyen. Kokemusasiantuntijat kuvasivat, että kehitystä on tapahtunut paljon, mutta vielä paljon työtä on edessä, jotta kokemusasiantuntijoiden osallisuus ja vaikuttamismahdollisuudet osana lastensuojelua pääsisivät toteutumaan paremmin.

” – ja kyl mun mielestä kokemusasiantuntijuuteen osataan nykyään niin kuin hyödynnetään ja se on sisäänkirjoitettu moneen paikkaan et niit pitää hyödyntää. Mutta tota tota joo ja sitten on toki vielä kehitettävää”

” – – Niin joo matkalla ollaan, mutta ei valmiita lähellekään”

Suurin osa kokemusasiantuntijoiden esille tuomista kehittämistarpeista sekä –ideoista liittyivät kokemusasiantuntijoiden osallisuuteen lastensuojelussa. Aineistosta poimituista sitaateista ilmeneekin useaan otteeseen kokemusasiantuntijoiden halu olla osallistua entistä enemmän lastensuojelutyöhön sekä sen kehittämiseen. Toivottavana nähtiin mahdollisuus osallistua nykyistä enemmän erilaisiin kehittämissyryhmiin, joissa mukana olisi myös muita lastensuojelun ammattilaisia tai päättäjiä. Lisäksi toiveena esitettiin se, että kokemusasiantuntijoille annettaisiin mahdollisuus osallistua esimerkiksi projekteihin alusta lähtien, eikä osallistuminen tapahtuisi kesken kaiken tilanteessa, jossa vaikuttamismahdollisuuksia ei enää ole.

”Et niistä kokemusasiantuntijoista, jotka haluaa olla niissä asiakaskohtaamisissa mukana, koska mä tiedän että heitä on paljon, et heitä niinku otettais mukaan esimerkiksi silloin kun ruvetaan valmistelemaan huostaanottoa tai jtn muuta vastaava. Et siinä olis joku joka on käynyt sen saman läpi niin öö mukana ja mahdollisesti suomentamassa sitä ammattilaiskieltä mitä sieltä tulee ja ehkä silleen tukihenkilönä niinku muutenkin”

”Kokemusasiantuntijuuden kehittäminen sillee, että meidän nähdään oikeasti tasavertaisina asiantuntijoina ja päästetään näihin isoisiin johtoportaisiin vaikuttamaan yhtä lailla kuin ne muutkin asiantuntijat siellä”

” – – mun mielestä yksi oleellinen asia on just se että että ne että kokemusasiantuntijuutta hyödynnettäis niinku läpi prosessin. Et olis niinku sieltä alusta ja loppuun ja just se, että toki on vasta niinku vakiintumassa, mut se et se ois niinku oikeesti systemaattisesti rakenteellinen osa”

Useat haastatellut kokemusasiantuntijat toivat esille kehittämistarpeita liittyen esimerkiksi kokemusasiantuntijuuteen kohdistuvaan asenneilmapiiriin. Kokemusasiantuntijoiden

osallisuuden lisäämisessä tärkeänä nähtiin nykyistä avoimempi sekä ennakkoluulottomampi asenneilmapiiri. Haastatellut kokemusasiantuntijat nostivat esille myös joitakin seikkoja, jotka saattavat olla esteinä kehitykselle tai kehittämislle. Yhtenä esteenä esille nostettiin ammattilaisten asenteet sekä vastaanottamattomuus. Haastatellut kokemusasiantuntijat kertoivat panostavansa siihen, että ammattilaisten ymmärrys yhteistyöstä ja sen luonteesta lisääntyisi.

”Me koitetaan niinku pyrkiä panostaa siihen, että me ei olla niinku tultu viemään kenenkään töitä tai niinku hankaloittaa kenenkään töitä vaan just nimenomaan niinku kulkee vähän niinku käsi kädessä ja niinku mikäs sen parempaa kuin tehdä niinku yhdessä tätä – –”

Arvostukseen ja asenteisiin liittyen yhtenä kehittämistarpeena kokemusasiantuntijat kokivat myös sen, että tietoisuutta kokemusasiantuntijuudesta ja sen hyödyistä tulisi edelleen lisätä. Tietoisuuden lisääminen ja siihen liittyvä näkyvyys nähtiin aineistossa yhtenä edellytyksenä sille, että kokemusasiantuntijuuden rooli osana lastensuojelua vakiintuisi tulevaisuudessa entisestään. Roolin vakiintumisen ja näkyvyyden lisäämisen ajateltiin olevan yhteydessä siihen, että kokemusasiantuntijoiden osallisuus pääsisi toteutumaan nykyistä paremmin.

”Me ollaan nyt niinku jo periaatteessa tosi hyvässä pisteessä. Mut tottakai siis tietoisuutta olis hyvä lisätä niinku puolin ja toisin”

Eräs haastateltu kokemusasiantuntija toi esille ajatuksen siitä, että tietoisuuden ja ymmärryksen lisääntyminen on yhteydessä myös siihen, miten kokemusasiantuntijoita osataan osallistaa työhön. Kokemusasiantuntijuutta koskevan tiedon lisääntyminen lastensuojelun ammattilaisten ja laajemminkin yhteiskunnan keskuudessa nähtiinkin yhtenä kehittämiskohteena.

”– – jos halutaan oikeasti niinku kehittää, niin se että kuinka monipuolisesti sitä kokemusasiantuntijuutta voidaan oikeasti aidosti hyödyntää, niin se ymmärtämisen laajentuminen myöskin mahdollistaa sen, että voidaan oikeasti hyödyntää paljon asioita”

”Jotenkin siis sellaiset et termit selväksi. Tavallaan jos mikä on asiakasosallisuutta, mikä on kokemusasiantuntijuutta. Mitä eri instanssit haluaa ja mikä on tarkoituksenmukaista”

Kokemusasiantuntijuutta ja sen toteuttamista koskevan tiedon sekä ymmärryksen kuvattiin pitävän sisällään monia asioita, joiden ymmärrys ei pääasiallisesti ole tällä hetkellä riittävää ammattilaisten keskuudessa. Tietoisuuden ja ymmärryksen laajentuminen nousivatkin aineistosta esille keskeisinä kehittämistarpeina.

”Siihen liittyy sitten niinku turvallisuutta, työelämä tietoutta ja tukee sille työn tekemiselle ja siihen liittyy paljon niinku semmosia monimutkaisempia asioita ja niissä mä ajattelen että me ollaan vielä niinku myös aika lapsenkengissä”

Yhtenä hyvin keskeisenä kehittämistarpeena kokemusasiantuntijat toivat esille rakenteiden luomisen lastensuojelun kokemusasiantuntijatyölle. Aineistosta nousi vahvasti esille näkemys siitä, ettei lastensuojelun kokemusasiantuntijuudelle ole tällä hetkellä olemassa sellaisia rakenteita, jotka tukisivat toimintaa ja varmistaisivat kokemusasiantuntijoiden osallisuuden. Lastensuojelun kokemusasiantuntijuudesta toivottiin muodostuvan valtakunnallisesti kehittämistapa.

”No ekana mikä mulle tulee mieleen on se siitä tulisi vähän yksi semmoinen valtakunnallinen kehittämistapa. Et koko Suomessa oli jotain semmoisia omia niinku kokemusasiantuntija ja ammattilaisryhmiä, missä ne pystyis yhdessä tarkastelemaan asioita”

Kokemusasiantuntijatyölle vaadittavien rakenteiden luomiseen liittyen aineistosta nousi yhtenä hyvin ajankohtaisena kehittämiskohteena kokemusasiantuntijuuden vieminen vuonna 2023 toimintansa aloittaneille hyvinvointialueille. Kokemusasiantuntijoiden rooli hyvinvointialueilla herätti pohdintaa. Aineistossa pohdittiin muun muassa sitä, millä tavalla kokemusasiantuntijat tulevat työskentelemään osana lastensuojelua hyvinvointialueilla. Hyvinvointialueiden aloittaminen nähtiin myös ikään kuin mahdollisuutena juurruttaa uusia toimintamalleja ja kehittää lastensuojelun kokemusasiantuntijuutta.

”– me ollaan tosi voimakkaasti kans meillä koitettu jalkauttaa toimintaa hyvinvointialueille ja sielt löytää sit sille paikkoja. Mut mä sit vähän mietin niinku sitä, että yks kehittämisenkohde on ihan avoimesta pohtia sitä kokemusasiantuntijuuden roolia niinku siinä ammattilaisten ja sit sen poliittisen päätöksenteon rinnalla niinku vaikka esimerkiksi siitä näkökulmasta, et jos hyvinvointialue on se joka nuorelle sitä toimintaa tuottaa tai sit mahdollisesti on ihan palkkasuhteessa tai vaiks toimintaa vetävä ammattilainen, jos se on matalan kynnyksen toimintaa vaik nuorille, vetäjä, ammattilainen, vertaisohjaaja tai muu niin voiks he kritisoida sitä omaa työnantajaansa jos nuoret kritisoi vaikka hyvinvointialueilla jotakin niin voiks se työsuhteessa julkisesti kritisoida sun työnantajaa ––”

Kokemusasiantuntijuuden puuttuviin rakenteisiin liittyen aineistosta ilmeni kehittämisidea myös kokemusasiantuntijoiden osallistumiseen liittyen. Aineistosta nousi esille näkemys siitä, että kokemusasiantuntijat työskentelevät usein yksin ainoana kokemusasiantuntijana esimerkiksi osana muista asiantuntijoista koostuvaa ryhmää. Ainoastaan yhden kokemusasiantuntijan osallistumisen nähtiin johtuvan kiintiökokemusasiantuntijuuden trendistä. Kokemusasiantuntijoiden kuulemisen nähtiin ikään kuin toteutuneen yhden osallistuvan kokemusasiantuntijan toimesta. Kehitysideana tähän liittyen aineistosta nousi ajatus siitä, että muiden asiantuntijoiden kanssa tapahtuvaan kehittämiseen osallistuisi useampi kuin ainoastaan yksi kokemusasiantuntija.

”Ja kyl mä ehkä just niinku tohon et otettais enemmän kuin vain se yksi kokemusasiantuntija. Sekin tietysti on voitto, että se yks edes siellä on. Ja öö nii sitä, ettei tarvis olla siellä niinku yksin sen alansa edustajana”

”– kun on tämä kiintiö kokemusasiantuntijuus niin sanotusti niin sitten sitä työtä tehdään aika yksin, varsinkin sitten jos ei ole sitä järjestön tukea siinä, että mitä nää niinku myös työryhmissä ja muista niin tosi moni on siellä työparin kanssa tai siellä on tosi monta saman ammattikunnan edustajaa, mut kokemusasiantuntijoita on aina vain yksi, niin noin muutenkin se vastuu on aika suuri selittää kokemusasiantuntijalle, joka siis tosiaan ei tiedä että minkälaisia ihmisiä siellä on vastassa ja tulee siitä että hänellä on hänen oma kokemuksensa, ja hänen täytyy luottaa siihen, että häntä arvostetaan tasavertaisena asiantuntijana

pelkästään siitä käsin. Ja sitten hän on vielä yksi niissä tilanteissa, niin se on ehkä semmoinen mihin panostaisin”

Myös kokemusasiantuntijoiden oma hyvinvointi sekä työn palkitsevuuden kehittäminen nousivat esille aineistosta. Aineistossa koettiin tärkeänä se, että kokemusasiantuntijat saavat myös itse jotakin työstään.

”– Ja sitten sitten jotenkin se, että että mitä he saa tästä työstään ja miten heidän niinku osaamista jotenkin vaalitaan että ei vaadita vaan niinku vaalitaan ja kehitetään että tää työ ei vaan vaan sellaiset kokemusasiantuntijat antaa omasta kokemuksestaan ja omasta tietotaidostaan. Vaan et et heille niinku heitä myös he saisi lisää tietoa ja sitä tuotettaisiin niinku näkyväksi mitä kaikkea he on oppinut ja saanut niinku tän toiminnan kautta”

”– – Mut et yks mitä mä niinku ajattelen, että mitä mä tekisin nyt ehkä ensimmäisenä olis et mä niinku varmistaisin tämmösseit kotipesiä näille kokemusasiantuntijoille, että on se sitten niinku näit ryhmiä tai tai jotain, mutta että että tavallaan että heillä on se niinku se tuen ja vertaisuuden ja turvallisuuden taustarakenne mist he voi sit ponnistaa erilaisiin tehtäviin”

Työn palkitsevuuden lisäksi kehittämistarpeena esille nousi kokemusasiantuntijatyön turvallisuuteen panostaminen entisestään. Turvallisuutta työlle nähtiin luovan esimerkiksi sen mahdollistaminen, että kokemusasiantuntijoille tarjotaan mahdollisuus saada työnsä ohessa tukea ja vertaistukea.

6 Johtopäätökset ja pohdinta

Tässä pro gradu -tutkielmassa tutkittiin lastensuojelun kokemusasiantuntijoiden näkemyksiä osallisuudestaan suomalaisessa lastensuojelussa ja sen kehittämisesä. Lisäksi tutkielmassa selvitettiin kokemusasiantuntijoiden näkemyksiä siitä, miten lastensuojelun kokemusasiantuntijatyötä tulisi kehittää jatkossa. Tutkielmassa pyrin tuomaan kokemusasiantuntijoiden oman äänen ja kokemukset esille. Uskon tutkielman aineistonkeruun menetelmänä hyödyntämäni teemahaastattelun antaneen hyvän mahdollisuuden kokemusten esille tuomiselle. Tarkoituksena on saada ajankohtaista tietoa aiheesta, jonka vuoksi toteutin aineistonkeruun haastattelemalla kokemusasiantuntijoita.

Tiivistettynä pro gradu -tutkielman tuloksista on havaittavissa se, ettei kokemusasiantuntijoiden osallisuus tai osallisuuden kokemuksen syntyminen kokemusasiantuntijatoiminnassa ole itsestäänselvyys. Toimiessaan kokemusasiantuntijoina kokemusasiantuntijat kohtaavat tilanteita, joissa kokevat itsensä osalliseksi sekä tilanteita, joissa osallisuuden kokemus jää syystä tai toisesta puuttumaan. Johtopäätöksenä voidaan myös todeta se, että osallisuuden kokemuksen muodostuminen on monisyinen asia, johon vaikuttavat monet eri asiat. Lisäksi johtopäätöksenä voidaan sanoa, että lastensuojelun kokemusasiantuntijuudessa on kehitettävää.

Tutkielman tuloksien voi vahvasti nähdä vahvasti heijastavan sitä, että kokemusasiantuntijuus lastensuojelussa on suhteellisen uusi asia. Ahola (2017, 302) onkin muutama vuosi sitten todennut kokemusasiantuntijuuden ja sen kehittämisen olevan yhteiskuntamme julkisella sektorilla vasta aluillaan. Tämänkaltainen ajatus tulee esille myös tutkielmani tuloksista. Haastatellut kokemusasiantuntijat kuvasivat laajasti lastensuojelun kokemusasiantuntijuudessa jo tähän mennessä tapahtunutta kehitystä. Mielestäni tähän ajatukseen sopii hyvin erään haastatellun kokemusasiantuntijan toteamus siitä, että matkalla ollaan, mutta ei valmiita lähellekään. Tuloksista huomataan osallisuudessa tapahtunut suuri kehitys, mutta myös edelleen jatkuva kehitystarve. Toimintamallin uutuuden ja vakiintumattomuuden voi nähdä selittävän myös osallisuuden kokemuksen muodostumisen haasteita. Tämä voi ilmetä esimerkiksi siten, että mikäli ammattilaisilla ei ole riittävästi tietoa kokemusasiantuntijuudesta ilmiönä, he eivät välttämättä myöskään osaa hyödyntää tai osallistaa kokemusasiantuntijoita työssään. Hartin (1992, 9) mukaan myös tietämättömyys sekä ymmärtämättömyys lapsen tai nuoren kyvyistä voi olla syynä sille, ettei aito osallisuus pääse toteutumaan. Tämä tulee esille esimerkiksi Hartin mallintaman lasten ja nuorten osallisuutta kuvaavien portaiden alimmalla

porrastasanteella, jota Hart nimittää manipulaatioksi (engl. manipulation). Tällä tasolla aikuisten tietämättömyys tai ymmärtämättömyys voi johtaa tilanteeseen, jossa lasta tai nuorta voidaan konsultoida, mutta heille ei anneta yhtään tietoa konsultaation tarkoituksesta tai tuloksista. Tällä tasolla lapsen tai nuoren osallisuus ei toteudu. (Hart 1992, 9.)

Toteutuakseen parhaalla mahdollisella tavalla, kokemusasiantuntijoiden kanssa yhteistyötä tekevillä aikuisilla tulee olla riittävässä määrin tietoa kokemusasiantuntijuudesta sekä kokemusasiantuntijoista. Tämän lisäksi toteuttamiseen tarvitaan riittäviä resursseja. (Kaijanen ym. 2022, 30.) Tutkielmassa kokemusasiantuntijoiden osallisuuden ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumisen voi nähdä olevan yhteydessä muiden ammattilaisten tietoon kokemusasiantuntijuudesta, minkä voi myös nähdä eräänlaisena resurssina.

Tutkielman tuloksia tarkastellessa kokemusasiantuntijoiden kohtaamat asenteet ja arvostus nousivat keskeisiksi osallisuuden kokemuksen muodostumiseen vaikuttaviksi tekijöiksi. Osallisuuden kokemuksen muodostumista tukevana nähtiin innokas ja avoin asenne. Kokemusasiantuntijoiden osallisuuden kokemukseen puolestaan huonolla tavalla vaikuttavien olettamusten ja asenteiden voikin aineiston perusteella nähdä olevan luonteeltaan negatiivisia ja yleistäviä. Aineistosta tuli esiin näkemys siitä, että yhteistyökumppaneiden yleisen puhettavan lapsista ja nuorista voi nähdä kertovan paljon siitä, millaisia asenteita heihin kohdistetaan ja mitä heidän osallisuutensa nähdään. Tämän voi nähdä liittyvän myös yleisemminkin siihen, mitä lastensuojelun asiakkaista ajatellaan ja millaisia asenteita heihin kohdistetaan. Lastensuojeluun ja lastensuojelun asiakkaisiin kohdistuvien asenteiden voi siis nähdä vaikuttavan siihen, miten kokemusasiantuntijoiden osallisuus toteutuu.

Eräs tutkielmani mielenkiintoisimmista tuloksista oli kokemusasiantuntijoiden kohtaama näennäinen osallisuus ja sen vaikutus osallisuuden kokemuksen muodostumiseen. Aineisto osoittaa sen, että helposti kokemusasiantuntijoiden osallisuuden ajatellaan toteutuvan siinä kohtaa, kun heidät vain kutsutaan mukaan eli silloin kun kokemusasiantuntija on osallistunut johonkin tilanteeseen. Tällaisessa tilanteessa kokemusasiantuntijan ääntä ei välttämättä todellisuudessa kuulla tai heille ei aidosti mahdollisteta vaikuttamista. Aineistossa tätä nimitettiin näennäiseksi osallisuudeksi. Myös Hart (1992, 8–9) on muodostamassaan lasten ja nuorten osallisuuden portaiden -mallissa kuvannut näennäistä osallisuutta. Näennäinen osallisuus paikantuu Hartin mukaan portaiden alimmille tasoille, joissa aito osallisuus ei

toteudu. Hart on esimerkiksi kuvannut, että portaiden kolmannella ”tokenismiksi” – nimetyllä (engl. tokenism) osallisuuden tasolla lapsille ja nuorilla voidaan antaa mahdollisuus tuoda ääneensä kuuluviin rajatusti, mutta heillä ei kuitenkaan ole mahdollisuutta kertoa aitoa mielipidettään. Tällöin kyseessä on näennäinen osallisuus, mikä ei kuitenkaan mahdollista aitoa osallisuutta tai vaikuttamista. (Hart 1992, 8–9.)

Aikaisemmin on havaittu, että yhtenä asiakkaiden yhteiskunnallisen osallisuuden haasteena voi olla se, että osallisuus saattaa jäädä pintapuoliseksi (Jones 2021, 9). Tutkielmassa näennäisen osallisuuden voikin ymmärtää juuri sellaisena osallisuutena, joka jää pinnalliseksi, eikä välttämättä luo kokemusasiantuntijalle tunnetta omasta osallisuudestaan. Näennäiseen osallisuuteen liittyen aineistossa korostuu vahvasti ajatus siitä, ettei pelkkä mukaan ottaminen esimerkiksi hankkeisiin tai keskusteluihin vielä takaa kokemusasiantuntijoiden osallisuuden kokemuksen syntymistä. Osallistuminen nähtiinkin vain yhtenä osana osallisuuden kokemuksen muodostumista. Tutkielman tuloksien perusteella voi todeta, että pelkän mukaan ottamisen lisäksi hyvin tärkeää osallisuuden kokemuksen muodostumisessa on myös se, että kokemusasiantuntijoita arvostetaan ja heitä aidosti kuullaan sekä heidän asiantuntijatietoaan aidosti käytetään lastensuojelun kehittämisessä.

Hyväri & Rissanen (2014,297) ovat aikaisemmin todenneet, että yhtenä kokemusasiantuntijoiden osallisuuden toteutumisen haasteena pidetään sitä, että yhteiskuntamme sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut pohjautuvat ammatilliseen asiantuntemukseen. Tämän seurauksena myös asiakaslähtöisyyttä sekä siihen kytkeytyvää kokemusasiantuntijuutta saatetaan toteuttaa ja tavoitteita luoda helposti yksinomaan ammattilaisten näkökulmista käsin. (Hyväri & Rissanen 2014, 297.) Tämän voi nähdä olevan yhteydessä tutkielmassa todettuun näennäiseen osallisuuteen, jossa kokemusasiantuntijan itsensä osallisuuden kokemus tai toiveet työskentelylle eivät pääse toteutumaan.

Tutkielman pohjalta ajattelen näennäisen osallisuuden olevan yhteydessä siihen, että lastensuojelun kokemusasiantuntijuus on Suomessa suhteellisen uusi toimintamalli.

Tutkielmassa mielenkiintoisena tuloksena haluan nostaa esille myös kokemusasiantuntijoiden jalustalle nostamisen. Pohjola (2017, 313) on myös todennut, että kokemusasiantuntijat ja heidän tuottamansa kokemustieto saatetaan ikään kuin nostaa epäaidosti jalustalle (Pohjola 2017, 313). Tähän liittyen voi pohtia, nostetaanko kokemusasiantuntijat epäaidosti jalustalle sen vuoksi, etteivät ammatillaiset uskalla esimerkiksi haastaa kokemusasiantuntijoiden

näkemyksiä ja kohtelevat heitä tästä syytä erityisellä varovaisuudella. Toisaalta tämän voisi nähdä liittyvän myös kokemusasiantuntijuutta koskevan tiedon vähäisyyteen, jolloin saatetaan olla varovaisia, kun ei tiedetä riittävästi.

Mielenkiintoista tutkielman tuloksissa oli myös se, että kokemusasiantuntijoiden osallistamista lastensuojelutyöhön ja sen kehittämiseen kuvattiin tämän hetken trendinä. Tällöin kokemusasiantuntijat ikään kuin saatetaan pyytää mukaan esimerkiksi kehittämiseen sen vuoksi, että voidaan sanoa, että asiakasnäkökulma on ollut osana kehittämistä. Tällöin muut osallisuuden kokemuksen kannalta olennaiset seikat saattavat jäädä toteuttamatta, mikäli kokemusasiantuntijoiden osallistaminen jää pintapuoliseksi. Pohjola (2017, 314) on todennut, että kokemusasiantuntijat saatetaan pyytää mukaan vain ikään kuin näyttääkseen, että kokemusasiantuntijoita otetaan osaksi kehittämistä, mutta todellisuudessa heidän arvokasta kokemustietoaan hyödynnetään vain vähäisesti. Pohjola on korostanut, että tällaisessa tilanteessa kokemusasiantuntijoiden rooli osana kehittämistyötä ei pääse vahvistumaan. Trendinomaisuuden sijaan kokemusasiantuntijuus olisi tärkeää saada vakiintumaan rakenteisiin.

Tutkijana ajattelin kokemukset vaikuttamismahdollisuuksista tärkeäksi teemaksi osana tutkielmaa sen vuoksi, että uskoin kokemusasiantuntijoiden osallisuuden olevan yhteydessä koettuihin vaikutusmahdollisuuksiin. Tuloksista voi päätellä lastensuojelun kokemusasiantuntijoilla olevan vaikuttamismahdollisuuksia. Tutkielman tuloksien perusteella voidaan kuitenkin todeta, ettei kaikilla kokemusasiantuntijoilla ole samanlaisia mahdollisuuksia vaikuttaa. Kokemusasiantuntijat ovat vaikuttamismahdollisuuksien mukaan eriarvoisessa asemassa keskenään. Tutkielma osoitti, että esimerkiksi portinvartijuuden sekä maantieteellisten erojen vuoksi kaikilla ei ole samanlaisia mahdollisuuksia toimia kokemusasiantuntijoina tai vaikuttaa haluamiinsa asioihin. Itäpuisto ym. (2021, 222) ovat todenneet portinvartijuuden tarkoittavan sitä, että ammattilainen jollakin keinolla estää kokemusasiantuntijan osallistumisen johonkin. Heidän mukaansa portinvartijuuden taustalla saattaa olla ajatus kokemusasiantuntijan suojelemisesta. Mielestäni suojeleminen kuitenkin saisi asettaa yksilöitä eriarvoiseen asemaan keskenään ja mahdollistaa vaikuttamisen vain osalle.

Tutkielman tulosten perusteella lastensuojelun kokemusasiantuntijuuden tämänhetkinen tilanne näyttäytyykin tästä syystä osittain kokemusasiantuntijat epätasa-arvoiseen asemaan asettavana.

Yhtenä tulevaisuuden tehtävänä ajattelen lastensuojelun kokemusasiantuntijuuden kehittämisen siten, että se mahdollistaa nykyistä tasa-arvoisemmin kaikille halukkaille lastensuojelun kokemusasiantuntijoille mahdollisuuden osallistua ja vaikuttaa. Tutkielman tulosten näkökulmasta tämä tulee vaatimaan esimerkiksi kokemusasiantuntijuutta koskevan tietämyksen lisäämistä, toimintatapojen uudistamista sekä alueellisesti osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien tasa-arvoistamista. Näen tärkeänä sen, että kehittämiseen osallistuvat sekä kokemusasiantuntijat että lastensuojelun ammattilaiset, jotta rakenteet toiminnalle saadaan luotua toimiviksi kaikille osapuolille.

Toinen tutkielmani tutkimuskysymyksistä käsitteli lastensuojelun kokemusasiantuntijuuden ja osallisuuden kehittämistä. Tästä syystä kehittämisenäkökulma oli vahvasti osa tutkielmaa ja tuloksia. Tutkielman perusteella voidaan kuitenkin sanoa, että kokemusasiantuntijuutta osana lastensuojelua tulee kehittää, jotta kokemusasiantuntijoiden osallisuus ja mahdollisuudet vaikuttaa pääsevät aidosti toteutumaan. Kokonaisuudessaan tutkielmani osoittaa hyvin sen, että kokemusasiantuntijoiden näkökulmasta heidän osallisuudessaan sekä ylipäänsä lastensuojelun kokemusasiantuntijuudessa on tapahtunut paljon kehitystä viimeisten vuosien aikana. Tästä huolimatta kehitettävää vielä on. Kehitettävät asiat liittyivät hyvin monipuolisesti eri asioihin, kuten esimerkiksi arvostuksen lisäämiseen ja rakenteiden luomiseen. Yhdistävänä teemana kuitenkin suurimmassa osassa kokemusasiantuntijoiden osallisuuden lisääminen. Tästä voi päätellä osallisuuden ja osallisuuden kokemuksen olevan merkittävässä roolissa kokemusasiantuntijatyössä. Aineiston pohjalta uskon vahvasti, että kokemusasiantuntijoiden osallisuutta ja vaikuttamismahdollisuuksia lisäämällä voidaan suomalaista lastensuojelua kehittää entistä toimivammaksi ja erityisesti asiakaslähtöisemmäksi.

Tutkielman tulokset antavat paljon ajankohtaista tietoa siitä, miten lastensuojelun kokemusasiantuntijat kokevat oman osallisuutensa lastensuojelun kokemusasiantuntijatyössä. Tutkielman tuloksia lukiessa on tärkeää pitää mielessä, että aivan niin kuin kaikkien kokemusten niin myös osallisuuden kokemuksen muodostuminen on yksilökohtaista. Jokaisella ihmisellä kuten myös kokemusasiantuntijoilla on oma näkemys siitä, mitkä tekijät ovat tärkeitä osallisuuden kokemuksen kannalta. Tästä syystä ajattelen, että kokemusasiantuntijat saattavat kokea tilanteet ja osallisuuden kokemuksen syntymisen niissä eri tavoin.

Myös tutkijan rooli on oleellista ottaa huomioon tuloksia tarkastellessa. Tutkielmaa tehdessä pyrin tarkasti pohtimaan tutkijan roolia sekä sen vaikutusta tutkimukseen. Tutkielmaa varten haastattelin kahdeksaa kokemusasiantuntijaa. Koen määrän olleen riittävä pro gradu – tutkielman aineistoksi ja riittäneen aineiston saturaatioon. Aineiston saturaatiolla tarkoitetaan sitä, että aineisto kyllääntyy ja haastateltavilta saadut tutkimustulokset toistuvat (Kananen 2017, 179). Uskoisin kuitenkin, että aineistoa suurentamalla tulokset olisivat kuitenkin samansuuntaisia. Tämän ajatukseni perustan siihen, että tutkielmani tulokset vastasivat suhteellisen hyvin sitä käsitystä, jonka muu aihetta sivuava kirjallisuus on luonut (esim. Kaijane ym. 2022). Tutkijana pohdin kuitenkin myös sitä, voisivatko tulokset olla jollakin tavalla erilaisia, jos olisin valinnut haastella kokemusasiantuntijoita joltain toiselta alueelta Suomessa, missä kokemusasiantuntijatoiminta tai toimintaa koordinoivat järjestöt olisivat vähäisempiä.

Kokemusasiantuntijuudella sekä kokemustiedolle on tarvetta (Ahola 2017, 302). Tämän vuoksi kokemusasiantuntijuutta on tarpeen kehittää ja tutkia myös jatkossa. Jatkotutkimuksen aiheeksi ehdotankin katseen kääntämistä myös ammattilaisten suuntaan. Myös Itäpuisto ym. (2021, 225) ovat todenneet, että kokemusasiantuntijoiden näkökulman lisäksi olisi tärkeää hankkia tietoa kokemusasiantuntijuudesta myös ammattilaisten näkökulmasta, mikäli toimintaa halutaan kehittää lasten ja perheiden sosiaalipalveluissa (Itäpuisto ym. 2021, 225). Olisi mielenkiintoista tutkia, millaisena kokemusasiantuntijoiden osallisuus ja kokemustieto näyttäytyvät lastensuojelun ammattilaisen näkökulmasta käsin. Huomionarvoisena pidän myös sitä, että osallisuuden kokemuksen muodostumisessa on selvästikin kyse vastavuoroisesta toiminnasta, eikä siihen vaikuta ainoastaan yksilön itsensä toiminta. Myös tästä syystä kokemusasiantuntijuuden tarkastelu eri näkökulmista käsin olisi yhteistyön kehittämisen kannalta olennaista.

Osallisuutta ja vaikuttamismahdollisuuksia voidaan pitää yhtenä kokemusasiantuntijuuden ydin asiana (Hirschovits-Gerz 2019, 46). Myös tutkielmani tulokset tukevat vahvasti tätä näkemystä. Tuloksista voikin tehdä sen johtopäätöksen, että aidon osallisuuden toteutuminen sekä mahdollisuudet vaikuttaa luovat pohjan lastensuojelun kokemusasiantuntijuuden toteuttamiselle. Tutkielman tuloksien perusteella lastensuojelun kokemusasiantuntijoiden osallisuuden voisi kuitenkin todeta jäävän tällä hetkellä osittain hyvin pinnalliseksi. Osallisuuden ollessa pinnallista, myöskään osallisuuden kokemus ei useinkaan pääse muodostumaan. Kokonaisuudessaan tutkielman ja aihetta käsittelevien aikaisempien

tutkimusten pohjalta ajatellen lastensuojelun kokemusasiantuntijuuden tarvitsevan esimerkiksi rakenteita ympärilleen, lisää tutkimusta aiheesta sekä jonkinlaista näyttöä toiminnan hyödyistä ja vaikuttavuudesta. Myös Hokkanen ym. (2017, 284) ovat todenneet kokemusasiantuntijuuden tarvitsevan rakenteita ympärilleen ollakseen valtakunnallisesti vaikuttavaa toimintaa. Näillä keinoilla uskon kokemusasiantuntijuuden roolin osana lastensuojelua ja sen kehittämistä vahvistuvan sekä vakinaistuvan.

Lähteet

Ahola, Marika (2017) Vaikuttaminen kokemuksellisen asiantuntijuuden ytimenä. Teoksessa Anneli Pohjola & Maarit Kairala & Hannu Lyly & Asta Niskala (toim.) Asiakkaasta kehittäjäksi ja vaikuttajaksi. Asiakkaiden osallisuuden muutos sosiaali- ja terveyspalveluissa. Tampere: Vastapaino.

Arnstein, Sherry (1969) A Ladder of Citizen Participation. Journal of the American Planning Association, 35: 4, 216 – 224. Viitattu 28.5.2023.
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01944366908977225>

Barkman, Johanna & Inkinen, Helena & Isoniemi, Sami & Vario, Pipsa (2017) Muutosvoimaa! Kohti nuorten kokemusasiantuntijuutta lastensuojelussa. Pesäpuu ry. Jyväskylä: Kirjapaino Kari Ky.

Falk, Hanna & Kurki, Marjo & Rissanen, Päivi & Kankaanpää, Sini & Sinkkonen, Niina (2013) Kuntoutujasta toimijaksi – kokemus asiantuntijuudeksi. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitoksen työpaperi 39/2013. Tampere: Juvenes Print.

Hannus, Riitta & Kinnunen, Jaana & Marttala, Pia & Valtonen, Ulla (2017) Työntekijän kokemus yhteistyöstä kokemusasiantuntijan kanssa. Teoksessa Anneli Pohjola & Maarit Kairala & Hannu Lyly & Asta Niskala (toim.) Asiakkaasta kehittäjäksi ja vaikuttajaksi. Asiakkaiden osallisuuden muutos sosiaali- ja terveyspalveluissa. Tampere: Vastapaino.

Heinonen, Hanna (2016) Lastensuojelu ja lapsen etu. Teoksessa Maritta Törrönen & Kaija Hänninen & Päivi Jouttimäki & Tiina Lehto-Lundén & Petra Salovaara & Minna Veistilä (toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Gaudeamus.

Hietala, Outi & Rissanen, Päivi (2015) Kokemusasiantuntija – hoidon ja avun kohteesta omien kokemusten jakajaksi sekä palveluiden kehittäjäksi. Opas kokemusasiantuntijatoiminnasta. Kuntoutussäätiö ja Mielenterveyden Keskusliitto.

Hietala, Outi & Rissanen, Päivi (2017) Yhteiskehittäminen uudenlaisen vastavuoroisuuden virittäjänä. Teoksessa Anneli Pohjola & Maarit Kairala & Hannu Lyly & Asta Niskala (toim.)

Asiakkaasta kehittäjäksi ja vaikuttajaksi. Asiakkaiden osallisuuden muutos sosiaali- ja terveyspalveluissa. Tampere: Vastapaino.

Hipp, Tiia & Palsanen, Kati (2014) Lasten osallistumisen etiikka – lapset ja nuoret palveluiden kehittäjinä. Lastensuojelun keskusliitto. Viitattu 23.1.2023. https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/Lasten_osallistumisen_etiikka1.pdf

Hirschovits-Gerz, Tanja & Sihvo, Sinikka & Karjalainen, Jarno & Nurmela, Anna (2019) Kokemusasiantuntijuus Suomessa. Selvitys kokemusasiantuntijakoulutuksen ja -toiminnan käytännöistä. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos työpaperi 17/2019. Helsinki: PunaMusta Oy.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2011) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Hokkanen, Liisa & Nikupeteri, Anna & Laitinen, Merja (2017) Kokemusasiantuntijuus järjestöllisenä vaikuttamisena. Teoksessa Anneli Pohjola & Maarit Kairala & Hannu Lyly & Asta Niskala (toim.) Asiakkaasta kehittäjäksi ja vaikuttajaksi. Asiakkaiden osallisuuden muutos sosiaali- ja terveyspalveluissa. Tampere: Vastapaino.

Hyväri, Susanna & Rissanen, Päivi (2014) Kuntoutujien kokemustutkimuksen menetelmät. Sosiaalilääketieteellinen aikakausilehti 2014:51 289-300.

Iivonen, Esa & Pollari, Kirsi (2020) Kansallisen lapsistrategian oikeudellinen perusta. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2020:20. Helsinki.

Isola, Anna-Maria & Kaartinen, Heidi & Leemann, Lars & Lääperi, Raija & Schneider, Taina & Valtari, Salla & Keto-Tokoi Anna (2017) Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpaperi 33/2017. Helsinki: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-917-0>

Itäpuisto, Maritta & Kiili, Johanna & Malinen, Kaisa & Moilanen, Johanna & Punna Mari (2021) Perhe- ja lapsityön ammatilliset asiantuntijuudet kokemusasiantuntijuuden kontekstissa. Janus vol 29 (3) 2021, 212-228.

Jones, Marjaana (2021) Patient and public involvement in healthcare. Potentials and challenges of lay expertise and experiential knowledge. Joensuu: Punamusta Oy – Yliopistopaino.

Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.

Jämsén, Arja & Pyykkönen, Anne (2014) Osallisuuden jäljillä. Pohjois-Karjalan sosiaaliturvayhdistys ry. Saarijärvi: Saarijärven offset.

Kaijanen, Milja & Liukkonen, Johanna & Nokireki, Katriina & Westlund, Olli (2022) Nuorten osallisuus ja kokemusasiantuntijuus lastensuojelussa ennen, nyt ja tulevaisuudessa. UP2US - hankkeen loppuraportti. Pesäpuu ry. Jyväskylä: Kirjapaino Kari Ky.

Kananen, Jorma (2017) Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja -sarja. Suomen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

Kirjavainen, Marjaana & Hietala, Outi (2019) Kokemusasiantuntijuus asiakkaiden osallisuuden vahvistajana yhteisvastaanotolla. Teoksessa Anneli Pohjola & Tarja Kemppainen & Asta Niskala & Nina Peronius (toim.) Yhteiskunnallisen asemansa ottava sosiaalityö. Tampere: Vastapaino.

Kivistö-Pyhtilä, Tuula & Hoppania, Eeva-Leena & Kallio, Mari & Kivioja, Annukka & Korkala, Mirja & Korpela, Marlene & Kuusela, Tanja & Niemi-Weckström, Anu & Lehto, Maija-Leena & Savolainen, Noora (2017) Kokemusasiantuntijuus lastensuojelun kehittämisessä. Teoksessa Anneli Pohjola & Maarit Kairala & Hannu Lyly & Asta Niskala (toim.) Asiakkaasta kehittäjäksi ja vaikuttajaksi. Asiakkaiden osallisuuden muutos sosiaali- ja terveyspalveluissa. Tampere: Vastapaino.

Kostiainen, Elisa & Ahonen, Sanna & Verho, Tanja & Rissanen, Päivi & Rotko, Tuulia (2014) Kokemukset käyttöön - kokemusasiantuntijatoiminnan kehittäminen. Terveys- ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 36/2014. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy. Viitattu 23.10.2022. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/125488/URN_ISBN_978-952-302-373-4.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Lapsen oikeuksien sopimus 60/1991. Finlex. Viitattu 2.3.2023.
https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060/19910060_2

Lastensuojelun Keskusliitto, Veturointi-toiminta/Auta Lasta ry., Kasper – Kasvatus- ja perheneuvonta ry., Osallisuuden aika ry., SOS-kehittäjänuoret/SOS-Lapsikylä, Pesäpuu ry. Perhekuntoutuskeskus Lauste, Pelastakaa lapset ja Ensi- ja turvakotien liitto (2022) Lastensuojelun kokemusasiantuntijat korkeakouluopetuksessa. Viitattu 4.1.2023
<https://www.lskl.fi/julkaisut/lastensuojelun-kokemusasiantuntijat-korkeakouluopetuksessa/>

Lastensuojelun keskusliitto (2021) Lastensuojelun kokemusasiantuntijuuden eettiset ohjeet. Kokemusasiantuntijuus lastensuojelussa -verkosto. Viitattu 18.1.2023.
<https://www.lskl.fi/julkaisut/lastensuojelun-kokemusasiantuntijuuden-eettiset-ohjeet/>

Lastensuojelulaki 417/2007. Finlex. Viitattu 20.4.2022.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

Meriluoto, Taina & Marila-Penttinen, Leena (2015a) Mikä osallisuus, mikä kokemusasiantuntijuus? Teoksessa Taina Meriluoto & Leena Marila-Penttinen & Essi Lehtinen (toim.) Osallisuus. Osallisuuden ja kokemusasiantuntijuuden käsikirja. Ensi- ja turvakotien liitto. https://issuu.com/ensi-jaturvakotienliitto/docs/osallisuus._osallisuuden_kokemusasi

Meriluoto, Taina & Marila-Penttinen, Leena (2015b) Mitä osallisuuden ja kokemusasiantuntijuuden toteutumiseen tarvitaan? Teoksessa Taina Meriluoto & Leena Marila-Penttinen & Essi Lehtinen (toim.) Osallisuus. Osallisuuden ja kokemusasiantuntijuuden käsikirja. Ensi- ja turvakotien liitto. https://issuu.com/ensi-jaturvakotienliitto/docs/osallisuus._osallisuuden_kokemusasi

Meriluoto, Taina (2015) Tuumasta toimeen: Mitä osallisuus ja kokemusasiantuntijuus on arjessa? Teoksessa Taina Meriluoto & Leena Marila-Penttinen & Essi Lehtinen (toim.) Osallisuus. Osallisuuden ja kokemusasiantuntijuuden käsikirja. Ensi- ja turvakotien liitto. https://issuu.com/ensi-jaturvakotienliitto/docs/osallisuus._osallisuuden_kokemusasi

Meriluoto, Taina (2016) Kokemusasiantuntijuus ohjaavana ja voimaannuttavana hallintana. Teoksessa Marko Nousiainen & Kari Kulovaara (toim.) Hallinnan ja osallistamisen politiikat. Jyväskylä: SoPhi.

Niskala, Asta & Kairala, Maarit & Pohjola, Anneli (2017) Asiakkaan aseman ja toimijaroolin muutos. Teoksessa Anneli Pohjola & Maarit Kairala & Hannu Lyly & Asta Niskala (toim.) Asiakkaasta kehittäjäksi ja vaikuttajaksi. Asiakkaiden osallisuuden muutos sosiaali- ja terveystalveissa. Tampere: Vastapaino.

Oranen, Mikko (2008) Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Ensi- ja turvakotien liitto ry. Helsinki: Multiprint.

Perustuslaki 731/1999. Finlex. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>
Viitattu 1.3.2023.

Pohjola, Anneli (2010) Asiakas sosiaalityön subjektina. Teoksessa Merja Laitinen & Anneli Pohjola (toim.) Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus.

Pohjola, Anneli (2017) Asiakkaan pitkä tie palveluihin vaikuttajaksi. Teoksessa Anneli Pohjola & Maarit Kairala & Hannu Lyly & Asta Niskala (toim.) Asiakkaasta kehittäjäksi ja vaikuttajaksi. Asiakkaiden osallisuuden muutos sosiaali- ja terveystalveissa. Tampere: Vastapaino.

Rissanen, Päivi (2015) Kokemusasiantuntijuus. Teoksessa Airi Partanen & Juha Moring & Viveca Bergman & Jouko Karjalainen & Minna Kesänen & Jaana Markkula & Mauri Marttunen & Saini Mustalampi & Esa Nordling & Timo Partonen & Päivi Santalahti & Pia Solin & Tytti Tuulos & Sanna Wuorio (toim.) Mielenterveys- ja päihdesuunnitelma 2009–2015. Miten tästä eteenpäin? Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. Työpäpери 20/2015. Tampere: Juvenes Print – Suomen yliopistopaino Oy. Viitattu 20.12.2022.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/129592/URN_ISBN_978-952-302-538-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Roger A. Hart (1992) Children's participation: From tokenism to citizenship. UNICEF International Child Development Centre. Viitattu 27.5.2023. https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/childrens_participation.pdf

Sihvo, Sinikka & Isola, Anna-Maria & Kivipelto, Minna & Linnanmäki, Eila & Lyytikäinen, Merja & Sainio, Salla (2018) Asiakkaiden osallistumisen toimintamalli. Loppuraportti. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen raportteja ja muistioita 16/2018. Helsinki. Viitattu 16.5.2022. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160828/STM_r1618_Asiakkaiden%20osallistumisen%20toimintamalli.pdf?sequence=4&isAllowed=y

Sudenlehti, Jussi & Uusitalo, Ilkka (2018) Tulevaisuuden lastensuojelu. Suomen Psykologinen Instituuttiyhdistys ry. Viljandi: Print Best OÜ.

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos (2019) Lastensuojelun käsikirja: Kokemusasiantuntijat lastensuojelussa. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/toimijat-tyon-tuki-hallinto/toimijat/kokemusasiantuntijat-lastensuojelussa> Viitattu: 3.2.2022.

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos (2023) Lasten osallisuus. THL:n aihesivu. Viitattu 19.1.2023. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lapsen-osallisuus>

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos (2020) Osallisuuden edistäminen. THL:n aihesivu. Viitattu 16.5.2022. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen>

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos (2022) Kokemusosaaminen. THL:n aihesivu. (Viitattu 6.12.2022) <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asemassa-olevien-osallisuus/osallisuuden-edistamisen-mallit/osallisuutta-edistava-hallintomalli-tukee-osallisuustyon-johtamista/kokemusosaaminen>

Tuomi, Jouni & Sarajarvi, Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tuomisto, Suvi & Rännäli, Helena (2017) Polkuja kehittäjäksi ja vaikuttajaksi kasvamiseen. Teoksessa Anneli Pohjola & Maarit Kairala & Hannu Lyly & Asta Niskala (toim.) Asiakkaasta kehittäjäksi ja vaikuttajaksi. Asiakkaiden osallisuuden muutos sosiaali- ja terveyspalveluissa. Tampere: Vastapaino.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2012) Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf Viitattu 20.4.2022.

Uusitalo, Ilkka (2018) Mitä kokemusasiantuntijuus on ja miten sitä voisi soveltaa lastensuojelussa. Teoksessa Jussi Sudenlehti & Ilkka Uusitalo (toim.) Tulevaisuuden lastensuojelu. Viljandi: Print Best OÜ.

Liitteet

Liite 1. Haastattelukutsu

KUTSU TUTKIMUKSEEN

Hei sinä lastensuojelun kokemusasiantuntija! Olisiko sinulla sanottavaa osallisuudestasi ja vaikuttamismahdollisuuksistasi lastensuojelun kokemusasiantuntijatyössä? Onko kokemusasiantuntijoiden roolissa osana lastensuojelutyötä sinusta kehitettävää? Tarjoan sinulle nyt haastattelun avulla mahdollisuuden kertoa arvokasta tutkimustietoa. Olen kiinnostunut juuri sinun kokemuksistasi ja ajatuksistasi, eikä vääriä vastauksia ole.

Olen Janina Savolainen, viidennen vuoden sosiaalityön pääaineopiskelija Turun yliopistosta. Teen pro gradu –tutkielmaa lastensuojelun kokemusasiantuntijoiden osallisuuden kokemuksista kokemusasiantuntijatyössä. Tutkielman tavoitteena on selvittää, miten kokemusasiantuntijat kokevat oman osallisuutensa sekä vaikutusmahdollisuutensa lastensuojelutyössä. Lisäksi tutkielmani tavoite on saada lisää tietoa kokemusasiantuntijoiden käytöstä lastensuojelutyössä.

Tutkielmassani määrittelen osallisuuden kokemusasiantuntijatyössä osallistumisena vaikuttamiseen. Kokemusasiantuntijatyössä tämä voi tarkoittaa esimerkiksi käytännön lastensuojelutyössä vaikuttamista tai yleisemmin yhteiskunnallisella tasolla lastensuojeluun vaikuttamista. Tähän teemaan liittyvät olennaisesti kokemukset kuulumisesta johonkin, vuorovaikutuksesta, oman toiminnan ja ajatusten merkityksestä, kuulluksi tulemisesta sekä mahdollisuuksista vaikuttaa haluamiinsa ja itselle tärkeisiin asioihin.

Toteutan tutkimuksen yksilö- tai ryhmähaastatteluna, jonka arvioitu kesto on noin yksi tunti. Haastattelutilanteessa ei ole minun lisäksi paikalla muita henkilöitä. Haastattelulle voimme sopia sinulle sopivan ajankohdan ja haastatteluun soveltuvan paikan helmi-maaliskuun 2022 aikana. Haastattelu on mahdollista toteuttaa myös Zoom -etäyhteydellä. Haastattelut nauhoitetaan tutkimuskäyttöön ja minä tutkijana olen ainoa, joka nauhoituksia käsittelee. Tallenteet haastatteluista hävitetään tutkielman valmistuttua. Haastateltavien henkilöllisyys pysyy anonyymina ja tietoja käsitellään luottamuksellisesti. Myöskään kokemusasiantuntijajärjestön nimeä tai paikkakuntaa ei mainita tutkielmassa, vaan puhutaan yleisemmin kokemusasiantuntijajärjestöstä. Tutkimus pyritään toteuttamaan siten, että siitä ei aiheudu haastateltaville mitään haittaa. Valmis tutkielma julkaistaan Turun yliopiston opinnäytetyönä sekä Varsinais-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Vasson nettisivuilla.

Olisin hyvin kiitollinen, jos osallistuisit haastatteluun ja jakaisit tärkeää kokemustietoasi. Mikäli kiinnostuit, pyydän sinua pikaisesti ottamaan yhteyttä minuun sähköpostitse. Kerron mielelläni lisää, mikäli sinulle tulee mieleen mitä vain kysyttävää.

Yhteystiedot: Janina Savolainen, Turun yliopisto, jmmsavo@utu.fi. Tutkielman ohjaaja sosiaalityön professori Merja Anis, merja.anis@utu.fi

Liite 2. Suostumuslomake

SUOSTUMUSLOMAKE TUTKIMUKSEEN OSALLISTUMISESTA

Tutkijan yhteystiedot:

Janina Savolainen, jmmsavo@utu.fi

Tutkielman ohjaaja sosiaalityön professori Merja Anis, merja.anis@utu.fi

Tutkimuksen työnimi: Lastensuojelun kokemusasiantuntijoiden kokemukset osallisuudesta ja vaikuttamismahdollisuuksista kokemusasiantuntijatyössä

Minua on pyydetty osallistumaan sosiaalityön opiskelija Janina Savolaisen Pro gradu - tutkielman tutkimushaastatteluun. Haastattelu toteutetaan yhdessä sovittuna aikana helmimaaliskuun 2022 aikana. Haastattelun toteuttaa tutkimuksen tekijä, Janina Savolainen. Tutkielman tavoitteena on selvittää, miten kokemusasiantuntijat kokevat oman osallisuutensa sekä vaikutusmahdollisuutensa lastensuojelun kokemusasiantuntijatyössä. Lisäksi tutkielmani tavoite on saada lisää tietoa kokemusasiantuntijoiden käytöstä lastensuojelutyössä.

Olen lukenut tutkimuksen infokirjeen läpi huolellisesti ja saanut riittävästi tietoa tutkimuksen aiheesta sekä toteuttamisesta. Ymmärrän, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Tiedän, että haastattelun voi keskeyttää milloin tahansa ilmoittamalla siitä tutkijalle.

Olen tietoinen siitä, että haastattelutilanne nauhoitetaan ja tämän jälkeen litteroidaan eli kirjoitetaan tekstimuotoon. Haastatteluaineistoista voidaan käyttää otteita tutkimusraportissa siten, että haastateltavan henkilöllisyys pysyy anonymina. Haastatteluaineistoa käsitellään luottamuksellisesti. Haastatteluaineistoa käytetään ainoastaan tämän tutkimuksen tekemiseen ja tutkimuksen valmistumisen jälkeen haastatteluaineisto hävitetään asianmukaisesti. Valmis tutkielma julkaistaan Turun yliopiston opinnäytetyönä sekä Varsinais-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Vasson nettisivuilla.

Allekirjoittamalla suostumuslomakkeen vahvistan osallistuvani tutkimukseen ja myönnän luvan käyttää haastattelussa antamiani vastauksia tutkimuskäyttöön.

Päivämäärä ja paikka

Haastatteluun osallistuvan allekirjoitus ja nimenselvennys

Suostumuksen vastaanottajan allekirjoitus

Janina Savolainen

Sosiaalityön opiskelija

Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, Turun yliopisto

Liite 3. Tietosuojaseloste

Tiedote tutkittaville koskien projektia “Lastensuojelun kokemusasiantuntijoiden kokemukset osallisuudesta kokemusasiantuntijatyössä”

Olet ottamassa osaa Turun yliopistossa järjestettävään tieteelliseen tutkimukseen. Tämä tietosuojaseloste kuvaa sitä, miten henkilötietojasi tullaan käsittelemään tutkimuksessa.

1. Rekisterinpitäjä

Tutkija: Janina Savolainen

Yhteyshenkilö projektia koskevissa asioissa:

Nimi: Janina Savolainen

E-mail: jmmsavo@utu.fi

2. Kuvaus tutkimuksesta ja henkilötietojen käsittelystä

Pro gradu -tutkielmassa on tarkoituksena tutkia lastensuojelun kokemusasiantuntijoiden kokemuksia osallisuudesta kokemusasiantuntijatyössä. Tavoitteena on selvittää, miten kokemusasiantuntijat kokevat oman osallisuutensa sekä vaikutusmahdollisuutensa lastensuojelun kokemusasiantuntijatyössä. Lisäksi tutkimuksen tavoitteena on saada lisää tietoa kokemusasiantuntijoiden käytöstä lastensuojelutyössä. Tutkimus on tutkimustyyppiltään laadullinen tutkimus. Aineisto kerätään haastatteluilla. Haastateltavat ovat lastensuojelun kokemusasiantuntijoita. Tutkimuksessa kerättäviä henkilötietoja ovat suostumuslomakkeeseen tarvittava allekirjoitus eli nimitieto, jota säilytetään erillään muusta aineistosta. Lisäksi tarvittavana henkilötietona on sähköpostiosoite, jota tarvitaan yhteydenottoon sekä mahdollisen etähaastattelun järjestämiseen. Haastatteluissa haastateltavien mahdollisesti kertomat muut tunnistetiedot poistetaan litteroinnin yhteydessä.

3. Tutkimusryhmän vastuullinen yhteyshenkilö

Nimi: Janina Savolainen

E-mail: jmmsavo@utu.fi

4. Tietosuojavastaavan yhteystiedot

Turun yliopiston tietosuojavastaavan yhteysosoite: dpo@utu.fi

5. Henkilöt, jotka osallistuvat henkilötietojen käsittelyyn

Henkilötietojen käsittelyyn ei osallistu muita henkilöitä kuin aineiston kerääjä Janina Savolainen.

6. Tutkimuksen nimi sekä tutkimuksen kesto

Tutkimuksen nimi: Lastensuojelun kokemusasiantuntijoiden kokemukset osallisuudesta kokemusasiantuntijatyössä

Henkilötietojen käsittelyn ajallinen kesto: Henkilötietoja säilytetään tutkielman valmistumiseen asti, mutta kuitenkin enintään 31.8.2022 asti. Henkilötiedot hävitetään tietoturvallisesti.

7. Henkilötietojen lainmukainen käsittelyperuste

Henkilötietoja käsitellään seuraavan, tietosuoja-asetuksen 6(1) artiklassa mainitun, käsittelyperusteen nojalla:

- rekisteröidyn suostumus;
- käsittely on tarpeen sopimuksen täytäntöön panemiseksi;
- rekisterinpitäjän lakisääteisen velvoitteen noudattaminen;
- käsittely on tarpeen rekisteröidyn elintärkeiden etujen suojaamiseksi;
- käsittely on tarpeen yleistä etua koskevan tehtävän suorittamiseksi tai rekisterinpitäjälle kuuluvan julkisen vallan käyttämiseksi:
 - tieteellinen tai historiallinen tutkimus tai tilastollisia tarkoituksia varten;
 - tieteellisten aineistojen tai kulttuurisperinnöllisten materiaalien arkistointia varten;

rekisterinpitäjän tai kolmannen osapuolen oikeutettu etu.

8. Tutkimusmateriaaliin sisältyvät henkilötiedot sekä suojaominaisuudet

Tutkimuksessa kerättäviä henkilötietoja ovat suostumuslomakkeeseen kerättävä haastateltavan nimi sekä yhteydenoton myötä saatava sähköpostiosoite.

Haastattelut äänitetään ja litteroidaan. Litteroinnin yhteydessä haastatteluaineistosta poistetaan haastateltavien tunnistetiedot. Lisäksi litteroinnin yhteydessä poistetaan mahdolliset kokemusasiantuntijajärjestöä koskevat tunnistetiedot. Tutkimusaineistoa käsitellään huolellisesti ja sen säilyttämiseen kiinnitetään erityistä huomiota. Aineistoa säilytetään Turun yliopiston Seafire-alustalla, joka on suojattu henkilökohtaisella tunnuksella ja salasanalla. Haastatteluaineistoa käytetään ainoastaan tämän tutkimuksen tekemiseen ja tutkimuksen valmistumisen jälkeen haastatteluaineisto hävitetään asianmukaisesti.

9. Erityiset henkilötietoryhmät (arkaluontoiset henkilötietoryhmät)

Tutkimuksessa ei käsitellä erityisiä henkilötietoryhmiä.

10. Henkilötietojen keräämisen lähteet

Tutkimuksessa kerättävät henkilötiedot kerätään suoraan haastateltavilta. Kutsu haastatteluun lähetetään kokemusasiantuntijajärjestöön, josta se jaetaan tiedoksi kokemusasiantuntijoille. Haastattelusta kiinnostuneita pyydetään ottamaan yhteyttä haastattelijaan sähköpostitse. Haastateltavan nimitieto kerätään suostumuslomakkeen allekirjoituksena.

11. Henkilötietojen siirtäminen ja jakaminen kolmansille osapuolille

Henkilötietoja ei siirretä Turun yliopiston/tutkimusryhmän ulkopuolelle.

12. Henkilötietojen siirtäminen EU:n tai ETA:n ulkopuolelle

Henkilötietoja ei siirretä Euroopan unionin tai Euroopan talousalueen ulkopuolelle.

13. Automaattinen päätöksenteko ja noudatettavat suojatoimet

Automaattista päätöksentekoa ei toteuteta käsiteltäviin henkilötietoihin.

Henkilötietoihin sovelletaan seuraavia suojatoimia:

Aineisto on salassa pidettävää.

Kirjalliseen materiaaliin sovellettavat suojatoimet:

Litteroinnin yhteydessä haastatteluaineistosta poistetaan haastateltavien tunnistetiedot. Litteroitua aineistoa säilytetään eri paikassa kuin suostumuslomakkeita.

IT-järjestelmissä toteutettava henkilötietojen käsittely:

Aineistoa säilytetään tietoturvallisesti yliopiston Seafire-alustalla, joka on suojattu henkilökohtaisella tunnuksella ja salasanalla.

Muu:

Suorien tunnistetietojen käsittely:

Suorat tunnistetiedot poistetaan analysointivaiheessa.

Analysoitava aineisto sisältää suorat tunnistetiedot.

Perustelut:

14. Henkilötietojen käsittely tutkimuksen päättymisen jälkeen

Tutkimusaineisto poistetaan.

15. Oikeutesi rekisteröitynä sekä näihin tehtävät poikkeamat

Rekisteröidyllä on oikeus pyytää pääsy häntä itseään koskeviin henkilötietoihin sekä oikeus pyytää tietojensa oikaisemista tai poistamista taikka käsittelyn rajoittamista tai vastustaa niiden käsittelyä. Oikeutta henkilötietojen poistamiseen ei sovelleta tieteellisessä tai historiallisessa tutkimustarkoituksessa silloin, kun poisto-oikeus todennäköisesti estää käsittelyn tai vaikeuttaa

sitä suuresti. Poisto-oikeuden toteuttamista arvioidaan tapauskohtaisesti. Rekisteröidyillä on oikeus tehdä valitus valvontaviranomaiselle.

Haastateltavat voivat ottaa yhteyttä saadakseen lisää tietoja heidän tietosuojasetuksen mukaisista oikeuksistaan:

Janina Savolainen

jmmsavo@utu.fi

Ohjaaja

Merja Anis

merani@utu.fi

050 570 8673

Rekisteröidyn oikeuksiin tehtävät poikkeamat

Tietosuojasetuksen sekä kansallisen tietosuojalain nojalla rekisteröidyn oikeuksiin voidaan tehdä tiettyjä poikkeamia, kun henkilötietojen käsittelyperusteena toimii tieteellinen tutkimus ja oikeuksien toteuttaminen tekisi käsittelyn tarkoituksen (tässä tapauksessa tieteellisen tutkimuksen) joko mahdottomaksi tai aiheuttaisi huomattavaa haittaa käsittelylle.

Tarve tehdä poikkeamia rekisteröityjen oikeuksiin arvioidaan aina tapauskohtaisesti. Tämän tietosuojaselosteen tutkimuksessa on todennäköisesti tarpeen tehdä poikkeamia seuraaviin rekisteröityjen oikeuksiin:

- Oikeus saada pääsy tietoihin (Artikla 15)
- Oikeus tietojen oikaisemiseen (Artikla 16)
- Oikeus tietojen poistamiseen (Artikla 17)
- Oikeus käsittelyn rajoittamiseen (Artikla 18)
- Oikeus siirtää tiedot järjestelmästä (Artikla 20)
- Vastustamisoikeus (Artikla 21)

Perusteet tehtäville poikkeamille sekä tehtävien poikkeamien ulottuvuus:

Oikeus valituksen tekemiseen

Sinulla on oikeus tehdä valitus tietosuojavaltuutetulle, jos koet, että henkilötietojasi on käsitelty soveltuvan tietosuojalainsäädännön vastaisesti.

Tietosuojavaltuutetun yhteystiedot:

Tietosuojavaltuutetun toimisto

Käyntiosoite: Lintulahdenkuja 4, 00530 Helsinki

Postiosoite: PL 800, 00531 Helsinki

Puhelinvaihde: 029 566 6700

Sähköposti (kirjaamo): tietosuoja(at)om.fi

Liite 4. Haastattelurunko

TEEMAHAASTATTELURUNKO

Teema 1: Kokemusasiantuntijatyön sisältö sekä mukaan lähteminen toimintaan

- Mitä kokemusasiantuntijatyö pitää sisällään?
- Mikä sai sinut lähtemään mukaan lastensuojelun kokemusasiantuntijatyöhön?

Teema 2: Osallisuuden kokemukset lastensuojelun kokemusasiantuntijatyössä

- Koettu osallisuus ja arvostus
- Kokemusasiantuntijuuden vakiintuneisuus lastensuojelussa

Teema 3: Kokemukset vaikuttamismahdollisuuksista lastensuojelun kokemusasiantuntijatyössä

Teema 4: Lastensuojelun kokemusasiantuntijuuden kehittäminen